

МОДУЛЬ 1

ЮРИДИЧНИЙ

В останній час споживче кредитування набуває все більшої актуальності. Всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, а без розвитку напрямів банківської інфраструктури, споживчого кредитування неможливий нормальний розвиток суспільства, всіх його категорій населення.

Тенденції нашої країни, як в усьому світі, такі: близько третини обсягу всіх кредитних угод припадає на кредитування фізичних осіб, тобто на споживче кредитування.

На відміну від інших видів кредиту, якими користуються переважно суб'єкти господарювання, споживчі кредити одержують, як правило, фізичні особи. Споживчий кредит є засобом задоволення потреб населення – особистих, індивідуальних потреб людей. Надання споживчих позик населенню, з одного боку, підвищує їх платоспроможний попит, життєвий рівень в цілому, а з іншого – прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів. Споживчі кредити мають соціальний характер, оскільки сприяють вирішенню суспільних проблем підвищення життєвого рівня населення (передусім із низькими та середніми доходами).

Саме із цієї причини споживче кредитування здебільшого регулюється державою особливо ретельно, оскільки надання споживчого кредиту населенню, збільшуючи його поточний платоспроможний попит, прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів.

На сьогоднішній день нормативна та методологічна база щодо кредитування населення України потребує значних зусиль щодо її удосконалення як з боку держави в частині нормативного регулювання кредитних операцій, так і з боку фінансових установ – у частині розробки методик кредитування, покращання якості обслуговування клієнтів, дослідження споживчого кредитування населення та перспектив його розвитку.

У представленому модулі висвітлені основні напрями юридичного забезпечення споживчого кредитування населення, процесів кредитування фізичних осіб та державне регулювання споживчого кредитування.

Тема 1. Роль ринків фінансових послуг

1.1. Фінанси: сутність, властивості, функції

Фінанси – це сукупність економічних відносин, пов'язаних із обміном, розподілом, перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту (ВВП).

Фінанси відіграють надзвичайно важливу роль. Вони являють собою досить складне багатопланове суспільне явище, яке можливо розглядати на різних рівнях узагальнення та деталізації.

Видима сторона фінансів проявляється у потоках певних фінансових активів, які рухаються між суб'єктами фінансових відносин і забезпечують для цих суб'єктів формування доходів та видатків.

Фінанси:

- виступають засобом збереження цінності;
- формують грошову форму відносин;
- мають обмінно-розподільчий характер;
- створюють умови для руху вартості від одного суб'єкта до іншого;
- створюють підґрунтя для формування доходів та здійснення видатків.

Функції фінансів:

- забезпечують розподіл ВВП і фінансові потреби держави, юридичних та фізичних осіб;
- сприяють обігу фінансових ресурсів та безперервності відтворення виробництва;
- здійснюють перерозподіл первинних і вторинних доходів між галузями, регіонами, соціальними верствами населення, окремими юридичними та фізичними особами;
- забезпечують формування економічних методів управління економікою;
- створюють умови для запровадження системи показників стану та розвитку економічної та соціальної сфер суспільства.

Виступаючи інструментом розподілу та перерозподілу ВВП, фінанси виконують розподільчу функцію. Об'єктом розподільчої функції фінансів виступає вартість ВВП, а також національне багатство. Суб'єктами при цьому виступають держава, юридичні та фізичні особи.

За допомогою фінансів виконуються контрольні функції за формуванням суб'єктами фінансових відносин доходів та видатків.

Національні фінансові системи прийнято поділяти на державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси суб'єктів господарювання та фінанси домогосподарств. Складові національних фінансових систем мають тісні взаємозв'язки не тільки між собою, а й з фінансовими системами інших держав, а також з міжнародними фінансовими організаціями.

Формування таких взаємозв'язків відбувається завдяки заощадженню одними суб'єктами фінансових відносин фінансових активів та потребі в них інших суб'єктів. Накопичені заощадження можуть бути використані для інвестицій, а отже відбувається перетік коштів, при якому вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. Кошти спрямовуються від тих, хто не може їх ефективно використати, до тих, хто використовує їх продуктивно – використовують залучені ресурси для фінансування різних галузей економіки, забезпечення потреб населення та потреб державного бюджету. Такий перетік фінансових активів створює умови для підвищення продуктивності та ефективності економіки в цілому та поліпшення економічного добробуту кожного члена суспільства.

Перетік фінансових активів між суб'єктами фінансових відносин може відбуватися за рахунок надання фінансових послуг різноманітними фінансовими установами. Це сприяє встановленню такої взаємодії між власниками і одержувачами фінансових активів, у результаті якої з огляду на попит і пропозиції формуються оптимальні ціни на ці активи.

Розширення спектра фінансових послуг, зростання ролі банків та небанківських фінансових установ у інвестиційному процесі є важливим підґрунтям економічного зростання. Сучасний фінансовий сектор України, внаслідок інституційних та функціональних характеристик, не повною мірою відповідає тенденціям світових фінансових систем.

Досвід економічно розвинутих країн свідчить, що добре налагоджений банківський сектор, розвинуте страхування, розвиток і належне функціонування небанківських кредитних установ, пенсійних фондів, інших видів фінансових посередників та інституційних інвесторів сприяють сталості фінансових систем та розв'язанню соціальних проблем. У багатьох країнах світу рівень розвитку фінансового сектору і фінансових ринків у цілому є індикатором зрілості ринкових відносин.

1.2. Фінансові послуги

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»:

фінансовою послугою вважаються операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

При цьому під фінансовими активами розуміються кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів.

1.3. Фінансові установи

Фінансові послуги надаються фінансовими установами. Фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності можуть надаватися фінансові послуги у випадку, якщо це прямо передбачено законом.

Виключне право або інші обмеження щодо надання окремих фінансових послуг встановлюються законами про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг.

Фінансовою установою є юридична особа, яка надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру. При цьому дія Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» не розповсюджується на діяльність в Україні фінансових установ, які мають статус міжурядових міжнародних організацій, діяльність Державного казначейства України та державних цільових фондів.

До фінансових установ належать:

- 1) банки;
- 2) кредитні спілки;
- 3) ломбарди;
- 4) лізингові компанії;
- 5) довірчі товариства;
- 6) страхові компанії;
- 7) установи накопичувального пенсійного забезпечення;
- 8) інвестиційні фонди і компанії;
- 9) інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.
(додатково див. Додаток 4)

1.4. Ринки фінансових послуг

Сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг вважається **ринками фінансових послуг**. Учасниками ринків фінансових послуг є

юридичні особи та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які відповідно до закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках:

- банківських послуг;
- операцій з цінними паперами;
- страхових послуг;
- інвестиційних послуг;
- інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

1.5. Регулювання ринків фінансових послуг

При наданні фінансових послуг фінансові установи ризикують переважно коштами інвесторів, а отже крах будь-якої з таких установ може призвести до суттєвих втрат інвесторів та взагалі загрожує появі у них недовіри до національної фінансової системи. Саме тому регулювання фінансових послуг здійснюється жорсткіше, ніж надання будь-яких інших послуг. Таке регулювання (шляхом запровадження жорсткої системи допуску на ринки фінансових послуг (ліцензування) та відповідного попереджувального або пруденційного нагляду) спрямовано на захист інвесторів та взагалі фінансової системи від ризиків краху фінансових установ.

Державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні здійснюється:

- щодо ринку банківських послуг – Національним банком України (далі НБУ);
- щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів – Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі ДКЦПФР);
- щодо інших ринків фінансових послуг – спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг (далі – Держфінпослуг).

Антимонопольний комітет України та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень, визначених законом.

Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

- 1) проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- 2) захист інтересів споживачів фінансових послуг;
- 3) створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- 4) створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- 5) забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
- 6) додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
- 7) запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- 8) контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг;
- 9) сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом:

- 1) ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- 2) нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;
- 3) нагляду за діяльністю фінансових установ;
- 4) застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
- 5) проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

1.6. Зведена матриця фінансових послуг

Існує багато різних підходів узагальнення та поділу фінансових послуг за різними видами груп (банківські та небанківські) та за різними ринками (грошовими, валютними, ринками цінних паперів тощо).

Спробуємо проаналізувати види фінансових послуг виходячи з вимог законодавства України у порівнянні із міжнародними нормами, зокрема, законодавством Європейського Співтовариства (див Додаток 1). Порівняння українського законодавства із законодавством країн, де існують ефективні ринки фінансових послуг, може бути корисним для подальшого удосконалення національного законодавства.

Фінансові послуги в Україні регулюються Цивільним та Господарським кодексами України і законами України, зокрема «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про банки і банківську діяльність» «Про Національний банк України», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про кредитні спілки», «Про страхування», «Про фінансовий лізинг», «Про іпотеку», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», а також Декретами Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», «Про довірчі товариства» тощо.

Перелік фінансових послуг встановлено у ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

До законодавства України також належить Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (далі – Угода), яку ратифіковано Законом № 237/94-вр від 10.11.94. У додатку до додатку V Угоди міститься перелік фінансових послуг. Цей перелік є ідентичним переліку, який міститься у додатку до ГАТС (GENERAL AGREEMENT ON TRADE IN SERVICES) «Фінансові послуги». Перелік закінчується винятком для певної діяльності центрального банку та державного сектору. Аналогічний виняток вміщено у визначенні ГАТС. Ці винятки можна назвати виключенням «державного сектору» і вони майже співпадають із обмеженнями дії Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Можна порівняти закони України, що регулюють ти чи інші види фінансових послуг («Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про банки і банківську діяльність», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»), із Угодою про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС. Результат такого порівняння наведено у зведеній матриці щодо видів фінансових послуг (див. Додаток 2). Крім того у Додатку 3 до матриці фінансових послуг наведено перелік послуг, які супроводжують надання фінансових послуг.

Враховуючи проведений аналіз можливо зазначити певну адекватність українського законодавства європейським нормам в частині переліку фінансових послуг.

Довідково

Економічне право ЄС базується на чотирьох свободах: руху товарів; руху послуг; руху осіб (включаючи свободу заснування); руху капіталів (Договір про заснування Європейського Співтовариства). Враховуючи специфіку надання фінансових послуг, для їх регулювання в ЄС найбільше значення мають три із чотирьох свобод, а саме свободи заснування, надання послуг і руху капіталів.

Створення Єдиного ринку фінансових послуг стало можливим на засадах, встановлених правом ЄС:

- мінімізації правових гарантій та гармонізації національного законодавства;
- контролю державою реєстрації;
- взаємного визнання достатності правового регулювання іншої країни – члена ЄС;
- єдиної ліцензії.

До системи діючих джерел права Європейського Союзу, що регулює банківську діяльність та фінансові послуги, відносяться наступні групи актів:

■ Установчі договори ЄЕС і ЄС (зокрема Договір про Заснування Європейського Співтовариства);

■ Міжнародні угоди з питань банківської діяльності та фінансових послуг, учасниками яких є держави – члени ЄС (наприклад, Женевська конвенція 1930 р. «Про одноманітний закон про перевідний і простий вексель, Женевська конвенція 1931 р. «Про одноманітний закон про чеки», Оттавська конвенція ЮНІДРУА 1988 р. «Про міжнародний фінансовий лізинг», Оттавська конвенція ЮНІДРУА 1988 р. «Про міжнародний факторинг», Уніфіковані правила МТП щодо інкасо в редакції 1995 р., Уніфіковані правила і звичаї МТП для документарних акредитивів у редакції 1993 р., Уніфіковані правила МТП щодо договірних гарантій 1978 р., Уніфіковані правила МТП для гарантій за вимогою 1992 р. та ін.);

■ Спеціалізовані акти вторинного права ЄС із загальних питань банківської діяльності та фінансових послуг (наприклад, Консолідована Банківська Директива ЄС, Директива 2004/39/ЄС Про ринки фінансових інструментів);

■ Акти вторинного права ЄС зі спеціальних питань банківської діяльності та фінансових послуг (наприклад, з питань організації нагляду за банківською діяльністю, достатності капіталу кредитних установ, електронного підпису і т.д.);

■ Національне законодавство держав – членів, що регулює діяльність фінансових та кредитних установ;

■ Акти національних спеціалізованих органів пруденційного нагляду та центральних банків.

Спільними для права ЄС та держав-членів ЄС ознаками кредитних установ є:

- належність до класу фінансових установ;
- прийняття депозитів та інших коштів під зобов'язання їх повернення від необмеженого кола осіб;
- надання кредитів за власний рахунок;
- прийняття депозитів та надання кредитів є основними видами діяльності установи;
- ліцензування як передумова здійснення специфічної банківської діяльності; й
- виключність банківської діяльності (неприпустимість здійснення інших видів підприємницької діяльності).

Додаток 1 до Консолідованої банківської директиви містить перелік послуг, які надають кредитні установи, а саме:

- прийом депозитів та інших поворотних коштів;
- кредитування;
- фінансовий лізинг;
- переказ грошових коштів;
- випуск засобів платежу (напр., кредитних карток і дорожніх чеків) і управління ними;
- видача гарантій та зобов'язань;

- торгівля від власного імені або за дорученням клієнтів інструментами грошового ринку, іноземною валютою, фінансовими ф'ючерсами та опціонами, деривативами, а також переказними цінними паперами;
- участь в емісіях цінних паперів та надання послуг, пов'язаних із такими емісіями;
- консультування підприємств стосовно структури капіталу, підприємницької стратегії та придбання і злиття підприємств;
- посередництво на грошовому ринку;
- управління активами й інвестиційні консультації;
- зберігання цінних паперів та управління ними;
- надання кредитної інформації;
- сейфове зберігання.

Ряд директив надає визначення послуг у страхуванні.

В Директиві 2004/39/ЄС Про ринки фінансових інструментів від 21 квітня 2004 року секція «А» надається перелік послуг з інвестування та види інвестиційної діяльності, а саме:

- (1) Прийняття та передача замовлень щодо одного чи більше фінансових інструментів.
- (2) Виконання замовлень від імені клієнтів.
- (3) Здійснення операцій за власний рахунок.
- (4) Управління активами.
- (5) Консультування з інвестування.
- (6) Андеррайтинг фінансових інструментів та/або розміщення фінансових інструментів на основі твердих зобов'язань.
- (7) Розміщення фінансових інструментів без твердих зобов'язань.
- (8) Управління Багатосторонніми Торговельними Засобами.

А в секції В цієї Директиви надається перелік додаткових послуг.

- (1) Зберігання та адміністрування фінансових інструментів на рахунках клієнтів, включаючи кастодіальну діяльність та пов'язані послуги, такі як управління готівкою/заставою.
- (2) Надання кредитів чи позик інвестору з метою дати йому можливість провести операцію щодо одного чи більше фінансових інструментів за умови, якщо компанія, яка надає кредит чи позику, бере участь в угоді.
- (3) Консультування щодо структури капіталу, промислової стратегії та пов'язаних питань, а також консультації та послуги, пов'язані зі злиттям та поглинанням підприємств.
- (4) Операції з іноземними валютами, які пов'язані з наданням послуг з інвестування.
- (5) Інвестиційні дослідження і фінансовий аналіз чи інші форми загальних рекомендацій стосовно угод щодо фінансових інструментів.
- (6) Послуги, пов'язані з андеррайтингом.
- (7) Послуги з інвестування, а також додаткові послуги, передбачені Секцією А чи В Додатку І, пов'язані з деривативами, включеними в Секції С 5, 6, 7 та 10, коли вони пов'язані з наданням послуг з інвестування чи додаткових послуг.

Додаток 2

Зведена матриця щодо видів фінансових послуг, розроблена на підставі аналізу законодавства України

№ з/п	Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	Про банки і банківську діяльність	Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні	Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (ратифіковано Законом № 237/94-вр від 10.11.94)	Законодавче регулювання:	Суб'єкт, який може надавати послуги	Суб'єкт - споживач послуг
	Стаття 4. Фінансові послуги Фінансовими вважаються такі послуги:	Стаття 47. Банківські операції На підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:	Стаття 4. Професійна діяльність на ринку цінних паперів На ринку цінних паперів можуть здійснюватись такі види професійної діяльності:	Доповнення до додатка V Фінансові послуги включають:			

Фінансові послуги							
1	4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;	1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб; За умови отримання письмового дозволу Національного банку України банки також мають право здійснювати такі операції: 4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені: з інструментами грошового ринку; з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;	діяльність з управління цінними паперами - діяльність, що здійснюється від свого імені за винагороду протягом визначеного терміну на підставі відповідного договору щодо управління володіння цінними паперами, які належать на правах власності іншій особі, в інтересах цієї особи або визначених цією особою третіх осіб;	В. Банківські та інші фінансові послуги 1. Приймання вкладів та інших виплачуваних коштів від населення. 9. Управління активами, такими як готівка та цінні папери, всі форми управління колективними інвестиціями,	Цивільний кодекс України; Закони України: Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг; Про Національний банк України; Про банки і банківську діяльність; Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди); Про кредитні спілки	Банки Фінансові установи (інститути спільного інвестування, кредитні спілки, фінансові компанії)	Фізичні та юридичні особи
2	б) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;	3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.		2. Всі види кредитування, включаючи споживчий кредит, заставний кредит, факторинг та фінансування комерційних операцій.	Цивільний кодекс України; Закони України: Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг; Про Національний банк України; Про банки і банківську діяльність; Про кредитні спілки Про іпотеку	Банки Фінансові установи (кредитні спілки, страховики по життю, фінансові компанії)	Фізичні та юридичні особи
3	8) переказ грошей;	2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;		В. Банківські та інші фінансові послуги 4. Всі послуги щодо розрахунків та переказу грошей, включаючи кредитні виплати та дебітові картки, дорожні чеки та банківські тратти.	Цивільний кодекс України; Закони України: Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг; Про Національний банк України; Про банки і банківську діяльність; Про платіжні системи та переказ коштів в Україні;	Банки Фінансові установи	Фізичні та юридичні особи
4	1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування,	10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;			Закони України: Про Національний банк України; Про банки і банківську діяльність; Про платіжні системи та переказ коштів в Україні;	Члени платіжної системи - фінансова установа, Еквирингова установа - юридична особа, Розрахункові банки, Банки – члени платіжної системи	Фізичні та юридичні особи клієнти банку, Торговці – учасники платіжної системи

Продовження таблиці додатка 2

5	1-1)кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;		розрахунково-клірингова діяльність - діяльність з визначення взаємних зобов'язань щодо угод з цінними паперами та розрахунків за ними;	10. Розрахункові та клірингові послуги щодо фінансових активів, включаючи цінні папери, похідні продукти та інші кредитно-грошові документи. 11. Надання та передача фінансової інформації, обробка фінансових даних та надання відповідного програмного забезпечення установами, які надають інші фінансові послуги.	Закони України: Про банки і банківську діяльність; Про платіжні системи та переказ коштів в Україні; Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні	Юридична особа-клірингові установи, що мають дозвіл НБУ депозитарій цінних паперів, що має дозвіл ДКЦПФР	Члени платіжної системи – юридичні особи (фінансові установи та банки) учасники Національної депозитарної системи - професійні учасники.
6	3) діяльність з обміну валют;	Банк, крім перелічених у частині першій цієї статті операцій, має право здійснювати такі операції та угоди: 1) операції з валютними цінностями;		6. Продаж за свій рахунок або за рахунок клієнтів на біржі або поза біржею або в інший спосіб такого: (b) валюти;	Цивільний кодекс України; Закони України: Про Національний банк України; Про банки і банківську діяльність; Декрет Кабінету Міністрів України Про систему валютного регулювання і валютного контролю	Банки Фінансові установи	Фізичні та юридичні особи
7	7) надання поручительств;	5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;		5. Гарантії та зобов'язання.	Цивільний кодекс України;	Поручитель - фізична або юридична особа	Боржник - фізична або юридична особа
8	7) надання гарантій;				Цивільний кодекс України;	Гарант - (банк, фінансова установа, страхова організація)	Боржник - (принципал) фізична або юридична особа
9	11) факторинг;	6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);		2. Всі види кредитування, включаючи факторинг	Цивільний кодекс України;	Фактор - (банк; фінансова установа; фізична особа - суб'єкт підприємницької діяльності,	Клієнт - фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності.
10	5) фінансовий лізинг;	7) лізинг;		3. Фінансовий лізинг.	Цивільний кодекс України; Закон України: Про фінансовий лізинг	Лізингодавець - юридична особа	Лізингодержувач - фізична або юридична особа, продавець - фізична або юридична особа

11	2) довірче управління фінансовими активами;	5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;	діяльність з управління активами - діяльність, що здійснюється за винагороду компанією з управління активами на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інвесторам на праві власності;	9-3 трастові послуги.	Цивільний кодекс України; Декрет Кабінету Міністрів України Про довірчі товариства	Фінансові установи - довірчі товариства, Банки	Фізичні та юридичні особи
12	9) послуги у сфері страхування			А. Всі види страхування та послуги, що надаються у зв'язку із страхуванням. 1. Пряме страхування (включаючи сумісне страхування): (I) страхування життя; (II) інші види страхування. 2. Повторне страхування і ретроцесію. 3. Посередництво в галузі страхування, таке як брокерство та посередницькі агентства. 4. Допоміжні послуги в галузі страхування, такі як консультативні послуги, послуги актуарія, послуги щодо оцінки ризику та врегулювання претензій.	Цивільний кодекс України; Закони України: Про страхування; Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів	Фінансові установи страховики (перестраховики) страхові посередники	Страховальники - фізичні та юридичні особи
13	9-1) послуги у сфері накопичувального пенсійного забезпечення;			9-1 управління пенсійним фондом,	Закон України: Про недержавне пенсійне забезпечення	Пенсійний фонд, Страховик, банк	Фізичні та юридичні особи
14	10) торгівля цінними паперами;	3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);	торгівля цінними паперами - здійснення цивільно-правових угод з цінними паперами, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів (брокерська діяльність) або від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (ділерська діяльність), крім випадків, передбачених законодавством;	6. Продаж за свій рахунок або за рахунок клієнтів на біржі або поза біржею або в інший спосіб такого: (а) грошових ринкових інструментів (включаючи чеки, векселі, депозитні сертифікати тощо); (б) похідних товарів, якнайменш, ф'ючерних операцій та опціонів; (в) інструментів щодо курсу валюти та відсоткових ставок, включаючи свої та угоди про курс по термінових операціях тощо;	Цивільний кодекс України; Закони України: Про цінні папери і фондову біржу Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди); Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні	Фінансова установа торговці цінними паперами, інститути спільного інвестування	Фізичні та юридичні особи

Закінчення таблиці додатка 2

				(f) інші оборотні кредитно-грошові документи та фінансові активи, включаючи зливки дорогоцінних металів. (е) переказні цінні папери; 7. Участь у випуску всіх видів цінних паперів, включаючи підписання та наймання як агента (державою або приватною особою) та надання послуг, що стосуються такого випуску.			
15	12) інші операції, які відповідають критеріям, визначеним у цьому Законі щодо фінансових послуг			12. Посередницька консультативна діяльність та інші допоміжні фінансові послуги по всіх видах діяльності, зазначених в пунктах 1-11, включаючи рекомендації щодо кредитів та аналіз стану кредитів, дослідження та консультації щодо інвестицій та цінних паперів, консультації щодо придбання та з питань перебудови та стратегії корпорацій.			

Додаток 3

Інші послуги, які супроводжують надання фінансових послуг

№ з/п	Про банки і банківську діяльність	Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні	Суб'єкт, який може надавати послуги	Суб'єкт –споживач послуг
	Стаття 47. Банківські операції На підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:	Стаття 4. Професійна діяльність на ринку цінних паперів На ринку цінних паперів можуть здійснюватись такі види професійної діяльності:		
1.	Банк, крім перелічених у частині першій цієї статті операцій, має право здійснювати такі операції та угоди: 2) емісію власних цінних паперів; 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів; 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; 11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій. За умови отримання письмового дозволу Національного банку України банки також мають право здійснювати такі операції: 1) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб; 2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї; 3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;		Банк	Фізичні та юридичні особи
2.	6-1) діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів	діяльність з ведення реєстру власників іменних цінних паперів - збір, фіксація, обробка, зберігання та надання даних, що складають систему реєстру власників іменних цінних паперів, їх емітентів та власників;	Юридична особа - Реєстратор або емітент, який самостійно веде реєстр, та які мають ліцензію ДКЦПФР	Фізичні та юридичні особи
3.	6) депозитарну діяльність	депозитарна діяльність - діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів та/або обліку прав власності на цінні папери, а також обслуговування угод з цінними паперами;	Юридична особа - Зберігач, який має ліцензію ДКЦПФР	Фізичні та юридичні особи
4.		діяльність по організації торгівлі на ринку цінних паперів - надання послуг, що безпосередньо сприяють укладанню цивільно-правових угод щодо цінних паперів на біржовому та організаційно оформленому позабіржовому ринку цінних паперів.	Юридична особа - організатор торгівлі на ринку цінних паперів, який має ліцензію ДКЦПФР	Юридичні особи

Фінансові установи (довідково)

Станом на 01 січня 2004 року в Україні ліцензію на здійснення банківських операцій мають 155 банків, балансовий капітал яких складає 13 051 млн. грн.

Станом на 01 січня 2004 року кількість професійних учасників ринків цінних паперів:

Торговці цінними паперами	871
Зберігачі цінних паперів	122
Реєстратори власників іменних цінних паперів	364
Кліринговий депозитарій	1
Організатори торгівлі на ринку цінних паперів	10
Емітенти, що ведуть власні реєстри власників іменних цінних паперів	736

Джерело: ДКЦПФР

Станом на 1 січня 2005 р. до Державного реєстру фінансових установ внесено 1315 установ, з яких:

387 страхових компаній (30%),

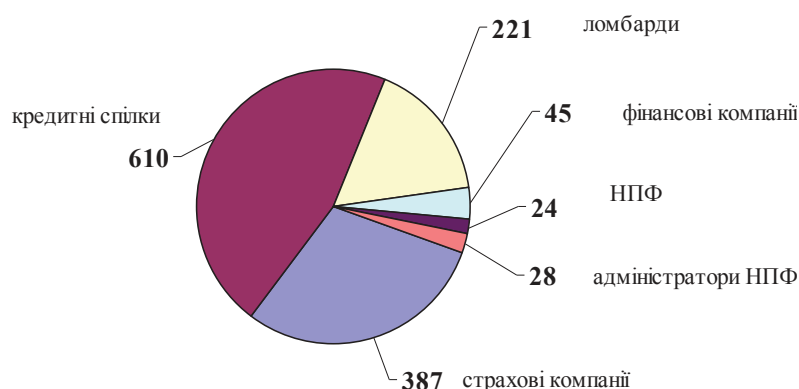
610 кредитних спілок (46%),

221 ломбард (17%),

45 фінансових компаній (3%),

24 недержавних пенсійних фонди (2%) та 28 адміністраторів НПФ (2%).

Державний реєстр фінансових установ на 01.01.05

Джерело: Держфінпослуг

За видами фінансових послуг кількість фінансових компаній станом на 31.12.2004

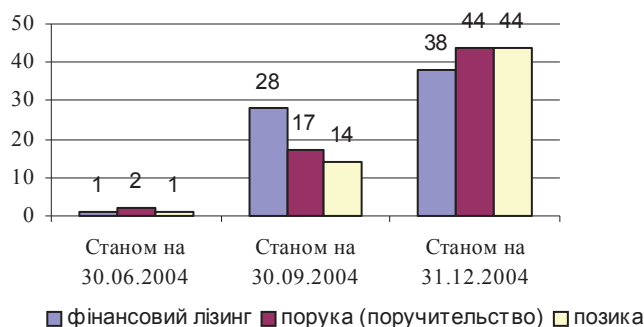
Джерело: Держфінпослуг

залучення фінансових активів юридичних осіб із зобов'язанням щодо наступного їх повернення шляхом укладання договорів управління майном	37
залучення фінансових активів фізичних осіб із зобов'язанням щодо наступного їх повернення шляхом укладання договорів управління майном	37
надання порук (поручительств)	14
фінансовий лізинг	12
надання гарантій	12
надання позик	11
факторинг	11
надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів	9
надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів	6
переказ грошових коштів	2
діяльність з обміну валют	2
обслуговування дорожніх чеків	1

Відповідно до Ліцензійних умов провадження діяльності із залучення коштів фізичних осіб – установників управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю, затверджених розпорядженням Держфінпослуг 24 червня 2004 року № 1225, Держфінпослуг видала у 2004 році було видано 27 ліцензій.

Такі послуги як фінансовий лізинг, надання позик та поручительств згідно з чинним законодавством можуть надавати будь-які юридичні особи. З метою впорядкування діяльності таких юридичних осіб Розпорядженням Держфінпослуг від 22 січня 2004 року № 21 затверджено Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, яким передбачено ведення Переліку юридичних осіб, які мають право надавати фінансові послуги. Станом на 31 грудня 2004 року до Переліку було внесено 126 юридичних осіб.

Кількість юридичних осіб, внесених до Переліку

Джерело: Держфінпослуг

Тема 2. Ломбарди – учасники фінансового ринку України. Перспективи розвитку ломбардної діяльності на фінансовому ринку України

2.1. Ломбарди – учасники фінансового ринку України. Роль і місце ломбардів на фінансовому ринку України

Основним видом діяльності ломбардів як учасників фінансового ринку є надання миттєвих, короткострокових та невеликих за розміром позик на власний ризик під заставу.

Особливістю ломбардів, яка повинна визначати інтерес до них держави і суспільства, є те, що ломбарди виконують своєрідну функцію соціально-економічних стабілізаторів в умовах будь-яких економічних формацій.

Надаючи короткострокові готівкові кредити, ломбарди тим самим задовольняють певні потреби різних прошарків населення, зменшуючи при цьому соціальну напруженість в суспільстві та сприяючи суто економічним шляхом підвищенню платоспроможного попиту позикоодержувачів на товари та послуги. Таке завдання/послуга є досить актуальним для сучасної економіки України.

Законом «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначено, що ломбард – це фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам готівкою або у безготівковій формі за рахунок власних або залучених коштів, крім депозитів, під заставу майна та майнових прав на визначений строк і під відсоток, а також надання супутніх ломбардних послуг.

Відповідно до п. 1.14 ст. 1 Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» під ломбардною операцією розуміється операція фізичних або юридичних осіб з отримання коштів від юридичної особи, кваліфікованої як фінансова установа відповідно до законодавства України, під заставу товарів або валютних цінностей. Ломбардні операції є різновидом кредиту під заставу.

Недержавні ломбарди спеціалізуються на прийомі під заставу в основному ювелірних виробів (виробів з дорогоцінних металів та з дорогоцінним камінням), що пов'язано з:

- 1) обмеженими виробничими площами (як правило, орендованими);
- 2) помітною роллю ринку дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння в економіці.

Дорогоцінні метали (і перш за все – золото) є стійким грошовим еквівалентом у всіх країнах. Крім того, середня вартість ювелірних виробів є значно вища, ніж предметів домашнього вжитку,

відповідно вище сума позики, що надається клієнтам під таку заставу, та відсотки за користування позиною ломбарду. Таким чином, підприємства, діяльність яких пов'язана переважно із заставами дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, є традиційно більш рентабельними.

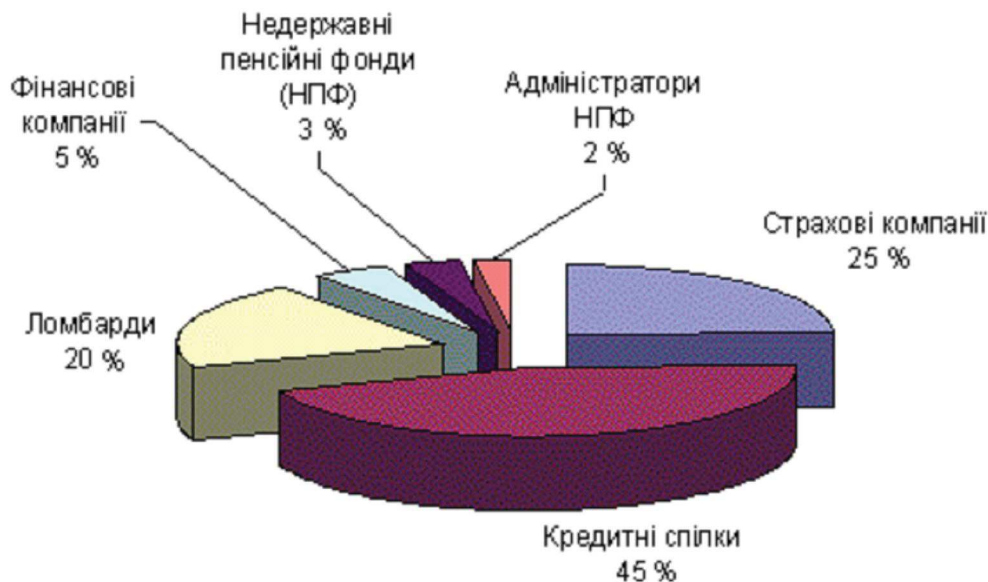
Усі ломбарди за метою їхньої діяльності можна умовно поділити на три групи:

1. Орієнтовані на прибуток, отриманий від кредитування громадян. Стратегія таких ломбардів полягає у зниженні частки невідкуплених предметів застави. Розвиток таких ломбардів можливий завдяки розширенню асортименту предметів застави та оптимізації економічної діяльності.
2. Орієнтовані на збільшення частки невідкуплених предметів застави, так як їх реалізація спрямована на розвиток ювелірних майстерень, пов'язаних із ремонтом та виготовленням ювелірних виробів. Ціна ювелірних виробів на аукціонах, природно, вища за ціну дорогоцінного металу, але нижча, ніж в торговій мережі. Розвиток цієї категорії ломбардів можливий шляхом урізноманітнення форм реалізації невідкуплених предметів застави.
3. Орієнтовані на надання широкого спектра послуг: від видачі позик під заставу до зберігання рухомого майна громадян. Для організації діяльності таких ломбардів необхідні значні виробничі площі, вони мають нижчу рентабельність послуг, аніж для заставних операцій, що стає причиною непривабливості таких послуг для приватного капіталу. Проте попит на ці послуги у певних категорій населення досить стійкий, тому необхідно зберегти та удосконалити форми підтримки таких підприємств та створити сприятливі умови для їх розвитку.

Діяльність українських ломбардів доволі різностороння, але основним видом діяльності є миттєве надання короткострокових та невеликих за розміром позик на власний ризик під заставу. Досить активно ломбарди впроваджують такі види діяльності як торгівля не відкупленими предметами застави, скупка, ремонт, виготовлення та торгівля ювелірними виробами. Існують ломбарди, які займаються лише роздрібною торгівлею.

Станом на 31.12.2005 до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 1612 установ, або на 40 більше, порівняно з попереднім роком.

Фінансові установи, внесені до Державного реєстру фінансових установ

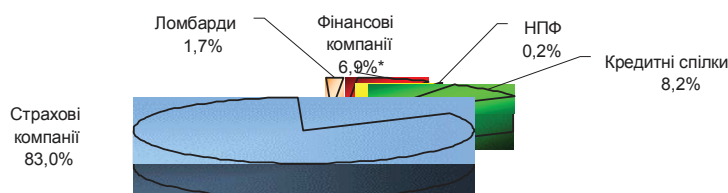

Результати діяльності ломбардів у 2005 році

Станом на 31 грудня 2005 року до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 322 ломбард, в тому числі про 62 нових ломбарди, зареєстрованих протягом року. На кінець I кварталу 2006 року в Держреєстрі міститься інформація про 325 ломбардів.

Загальні активи ломбардів зросли з початку року на 80% і на січень 2006 року становили 417,6 млн. грн.

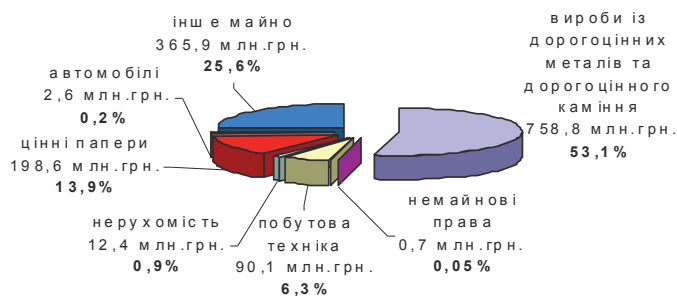
Структура активів небанківських фінансових установ станом на 01.01.06

* Активи фінансових компаній станом на 01.10.05

Протягом 2005 року ломбарди під заставу майна видали 3,3 млн. фінансових кредитів на суму 1,4 млрд. грн.

Структура виданих ломбардами фінансових кредитів протягом 2005 року за видами застави

Ломбардами в 2005 році було надано кредитів на суму, що становить 80% від оціночної вартості майна, прийнятого в заставу. Погашено протягом 2005 року кредитів на суму 1390,9 млн. грн., тобто 97% наданих кредитів, причому 397,2 тис. грн. (4% обсягу наданих кредитів) було погашено за рахунок наданого в заставу майна. В середньому на ринку позичка повертається через 10 днів.

Фінансові установи ломбарди нерівномірно розподілені на території України. Проте це не означає низьку активність в галузі ломбардного кредитування в окремих регіонах. Справа в тому, що в процесі своєї діяльності значна кількість ломбардів (45) утворюють філіали та представництва. Найбільш розгалужені мережі мають наступні українські ломбарди: «Скарбниця» – 75 відділень, «Україна» – 75 відділень, «Дарс» – 24 відділення.

Спектр діяльності українських ломбардів доволі різнобічний, але основним його видом є миттєве надання короткострокових та невеликих за розміром позик на власний ризик під заставу. Досить активно ломбарди впроваджують такі види діяльності як торгівля невідкупленими предметами застави, скупка, ремонт, виготовлення ювелірних виробів та торгівля ними. Існують ломбарди, які займаються лише роздрібною торгівлею.

За даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, до Державного реєстру фінансових установ внесено 294 ломбарди. Вони нерівномірно розподілені на території України, проте це не означає низьку активність галузі ломбардного кредитування в окремих регіонах. Справа в тому, що в процесі своєї діяльності значна кількість ломбардів (45) утворює філіали та представництва. Найбільш розгалужені мережі мають такі українські ломбарди: «Україна» – понад 70 відділень, «Скарбниця» – понад 60 відділень, «Дарс» – понад 30 відділень.

Розподіл зареєстрованих ломбардів за регіонами України

№	Регіон	Кількість ломбардів	Кількість ломбардів, %
1	Дніпропетровська обл.	64	21,8%
2	Донецька обл.	38	12,9%
3	Харківська обл.	28	9,5%
4	Київ	24	8,2%
5	Луганська обл.	21	7,1%
6	Одеська обл.	19	6,5%
7	Запорізька обл.	17	5,8%
8	Кіровоградська обл.	10	3,4%
9	Київська обл.	9	3,1%
10	АР Крим	8	2,7%
11	Львівська обл.	7	2,4%
12	Полтавська обл.	7	2,4%
13	Черкаська обл.	7	2,4%
14	Волинська обл.	5	1,7%
15	Севастополь	5	1,7%
16	Херсонська обл.	5	1,7%
17	Житомирська обл.	4	1,4%
18	Миколаївська обл.	4	1,4%
19	Сумська обл.	4	1,4%
20	Тернопільська обл.	2	0,7%
21	Чернівецька обл.	2	0,7%
22	Вінницька обл.	1	0,3%
23	Івано-Франківська обл.	1	0,3%
24	Хмельницька обл.	1	0,3%
25	Чернігівська обл.	1	0,3%

У червні 2002 року було створено Всеукраїнську Асоціацію ломбардів – неприбуткове, некомерційне, добровільне об'єднання професійних учасників ринку фінансових послуг ломбардів та ломбардних установ, до якої на початку ввійшло 5 ломбардів. Станом на 30.09.2006 до Асоціації входить 80 ломбардів.

Цілі та напрямки діяльності Асоціації:

- об'єднання учасників ломбардного бізнесу, узагальнення думки операторів ринку і донесення її у конструктивному діалозі до регуляторів;
- пошук оптимально прийнятних для більшості методів та напрямків діяльності розвитку бізнесу, створення прозорих та зрозумілих умов розвитку ломбардного бізнесу;
- сприяння розвитку ломбардного бізнесу, створення позитивного іміджу ломбардної діяльності;
- узагальнення найкращої професійної практики цього сегмента ринку;
- забезпечення максимальної правової поінформованості учасників;
- захист професійних інтересів учасників у відносинах з державними органами;
- отримання можливості брати участь у розробці нормативно-правової бази, що стосується діяльності ломбардних установ;
- допомога учасникам у вирішенні спірних питань між учасниками, між учасниками та їх клієнтами;
- виключення будь-якої можливості монополізації на ринку ломбардних послуг.

З серпня 2006 року Асоціація випускає для своїх членів щомісячне інформаційне видання «Вісник Асоціації ломбардів». У виданні розміщуються новини Асоціації, нормативні документи, що стосуються діяльності фінансового ринку, консультації фахівців, методичні рекомендації з питань діяльності ломбардів, публікації, корисні поради.

В умовах високої конкуренції великої ваги набуває кадрова політика, що провадиться ломбардами, у зв'язку з чим особливо актуальним постає питання підготовки, перепідготовки та підвищення

кваліфікації спеціалістів ломбардів. Держфінпослуг України розробив низку заходів, спрямованих на забезпечення необхідного обов'язкового рівня знань, навичок та їх постійного вдосконалення і оновлення для працівників ломбардних установ:

1) Положення про порядок навчання працівників, котрі здійснюють первинний фінансовий моніторинг у фінансових установах та керівників підрозділів фінансових установ, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу (Розпорядження № 55 від 16.09.2003), для реалізації вимог законодавства України з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

2) Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг (Розпорядження № 183 від 25.12.2003);

3) Положення про затвердження професійних вимог до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ (Розпорядження № 1590 від 13.07.2004).

Український інститут розвитку фондового ринку (УІРФР) на підставі договору з Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України здійснює навчання та підвищення кваліфікації працівників в сфері фінансового ринку.

З метою створення системи науково-методичної підтримки учасників Асоціації та здійснення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань ломбардної діяльності між Всеукраїнською Асоціацією ломбардів та Українським інститутом розвитку фондового ринку Київського національного економічного університету укладено договір про співробітництво. Відповідно до предмета Договору Інститут визначено навчально-методичним центром Асоціації з питань ломбардної діяльності та фінансових послуг фінансових установ. Сторони зобов'язалися:

- впроваджувати багатопрофільну систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань ломбардної діяльності та фінансових послуг фінансових установ;
- організувати видавництво навчально-методичної літератури з питань ломбардної діяльності та фінансових послуг фінансових установ;
- здійснювати співробітництво у галузі науково-дослідних робіт з актуальних проблем ломбардної діяльності та фінансових послуг фінансових установ;
- проводити спільні публічні заходи, PR-кампанії, конференції тощо;
- проводити одноденні навчальні семінари, практикуми та круглі столи, короткострокові (до двох тижнів) навчальні програми.

Інститут та Асоціація спільно розробляють та затверджують програми навчальних заходів і, за потреби, погоджують в Держфінпослуг.

Треба зазначити, що ломбард є складним соціально-економічним об'єктом, на діяльність якого впливає цілий комплекс фінансово-економічних, соціально-психологічних та правових аспектів. Зокрема, специфічність діяльності з надання ломбардних послуг може виражатися у:

- 1) наявності незадоволеного попиту на ці послуги;
- 2) фінансових втратах самих підприємств;
- 3) відсутності організаційно-економічного механізму функціонування ломбардів у сучасних умовах, що враховує зміни в макроекономічній ситуації країни;
- 4) відсутності необхідної нормативно-правової бази, що регулює розвиток цього виду діяльності.

Одне з найбільш нагальних питань – прийняття Закону України «Про ломбарди та ломбардну діяльність», зволікання з яким вже призводить до негативних наслідків на ринку фінансових послуг.

2.2. Державне регулювання ломбардної діяльності в Україні: загальний аналіз правового забезпечення та нормативно-правових актів

Професійну діяльність ломбардів регулюють:

■ Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року №2664-III (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 6 лютого 2003 року № 485-IV);

- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, зі змінами та доповненнями;
- Закон України «Про заставу» від 02.10.92 № 2654-XII, зі змінами та доповненнями;
- Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97 № 283/97-ВР, зі змінами та доповненнями;
- Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 № 168/97-ВР, зі змінами та доповненнями;

З метою врегулювання питань провадження ломбардної діяльності Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг прийняті:

- Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ (Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18 грудня 2003 року № 170, зі змінами та доповненнями, внесеними Розпорядженнями Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 20 липня 2004 року № 1658 та від 29 жовтня 2004 року № 2711);
- Положення про застосування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України заходів впливу (Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 13 листопада 2003 року № 125 (в редакції Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 вересня 2004 року № 2384);
- Порядок складання та подання звітності ломбардами до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 4 листопада 2004 року № 2740);
- Порядок проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 5 серпня 2003 року № 26);
- Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг (Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 грудня 2003 року № 183);
- Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку ломбардами, затверджені Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 07.05.2004 № 531.

Статус фінансової установи

Ломбарди за своїм статусом є фінансовими установами.

Фінансові установи можуть створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо закони з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг не містять спеціальних правил та обмежень.

Закони України з питань регулювання діяльності господарських товариств та юридичних осіб інших організаційно-правових форм застосовуються до фінансових установ з урахуванням особливостей, визначених Законом «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Мінімальний розмір капіталу фінансових установ, необхідний для їх заснування, та загальні вимоги до регулятивного капіталу, що необхідний для їх функціонування, визначаються законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

При створенні фінансової установи або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (пайового) капіталу, статутний (пайовий) капітал повинен бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Особа набуває статусу фінансової установи після внесення про неї запису до відповідного державного реєстру фінансових установ.

У разі, якщо відповідно до Закону надання певних фінансових послуг потребує ліцензування, фінансова установа має право на здійснення таких послуг лише після отримання ліцензій від відповідних установ.

Статус ломбарду як фінансової установи підтверджується Свідоцтвом про реєстрацію фінансової установи, що оформляється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг.

Свідоцтво видається відповідно до Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ, яке регулює порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ.

Для набуття статусу фінансової установи ломбард має відповідати вимогам, зазначеним у розділі II Положення Про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ (№ 170), а саме:

- бути створеним у відповідній організаційно-правовій формі згідно з вимогами законодавства;
- мати внутрішні правила та положення, що регламентують надання ломбардом фінансових послуг, затверджені в установленому порядку;
- забезпечити наявність спеціального технічного обладнання, облікової та реєструючої системи, необхідних для надання фінансових послуг та забезпечення належного та своєчасного обліку фінансово-господарських операцій згідно із законодавством (у тому числі обладнання для оцінки майна, програмного забезпечення, комп'ютерної техніки, комунікаційних засобів тощо);
- мати власне чи орендоване приміщення, призначене для надання фінансових послуг, у тому числі окреме приміщення для зберігання заставленого майна, обладнане необхідними засобами безпеки, зокрема охороною сигналізацією та (або) відповідною охороною;
- мати укладений агентський договір зі страховою компанією щодо страхування майна, що приймається в заставу та (або) на зберігання;
- в установчих документах ломбарду має міститися вичерпний перелік видів фінансових послуг, що ним надаються;
- заявлений в установчих документах ломбарду статутний капітал має бути сформовано відповідно до законодавства та установчих документів на дату подання заяви та внесення інформації до Державного реєстру фінансових установ;
- керівник і головний бухгалтер ломбарду повинні мати вищу освіту і професійний досвід роботи у сфері надання фінансових послуг не менше трьох років або професійний досвід роботи у сфері надання фінансових послуг не менше п'яти років;
- керівником і головним бухгалтером ломбарду не можуть бути особи, які мають непогашену судимість за корисливі злочини.

Свідоцтво видається без зазначення в ньому терміну дії. Копію Свідоцтва, засвідчену керівником ломбарду, має бути розміщено в місцях, доступних для ознайомлення клієнтів як у самому ломбарді, так і в кожному відокремленому підрозділі.

Взаємовідносини між ломбардами та фізичними особами

Взаємовідносини між ломбардом та фізичною особою регулюються:

- щодо оформлення договору позики – положеннями § 1 «Позика» глави 71 ЦКУ;
- щодо оформлення договору зберігання – положеннями статей 967 і 968 ЦКУ (передача речі фізичною особою на зберігання ломбарду оформляється шляхом видачі іменної квитанції, яка виконує роль договору зберігання. При цьому ціна речі встановлюється за домовленістю сторін);
- щодо оформлення договору застави – положеннями § 6 «Застава» глави 49 ЦКУ та Закону про заставу (якщо предметом застави є нерухоме майно, договір застави має бути засвідчено нотаріально, а інформацію про речові права на нерухомість має бути внесено до Держреєстру прав на нерухоме майно та їх обмежень).

Отримання фізичною особою кредиту від ломбарду складається з таких етапів:

- 1) отримання ломбардом від фізичної особи майна в заставу та надання їй кредиту;
- 2) погашення фізичною особою суми кредиту, процентів за ним і плати за зберігання майна після закінчення строку договору або достроково;
- 3) повернення ломбардом фізичній особі майна, прийнятого в заставу.

Із метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, операції з розміщення дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та інших цінностей у лом-

барді з 1 січня 2004 року підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку здійснюється така фінансова операція, дорівнює або перевищує 80 тис. грн. чи дорівнює або перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 тис. грн. (п. 8 Порядку № 1800).

2.3. Історія, тенденції та перспективи розвитку ломбардної діяльності: світовий та вітчизняний досвід

Ломбард має багату історію, це є найстаріший фінансовий інститут людства. Перші письмові згадки про ломбарди можна знайти у грецьких та римських джерелах. Є свідчення, що у стародавньому Китаї ломбарди існували ще понад 3000 років тому.

У сучасному розумінні ломбарди з'явилися у середньовічній Європі внаслідок певних труднощів в економіці та проблем банківської системи. Вихідці з італійської провінції Ломбардії заснували у Франції та Англії Дім Ломбарді, який володів мережею позикозаставних установ по всій Європі. До речі, усталена назва «ломбард» походить від назви саме цих установ. Символ Дому Ломбарді – зображення трьох золотих куль – і сьогодні є універсальною торговою маркою ломбардів усього світу, але на пострадянському просторі розповсюдження не отримало.

Перші спроби держав в організації ломбардних установ відносяться до початку XVII століття, першими в цьому напрямку почали роботу Англія та Бельгія. В Російській імперії перші заходи щодо забезпечення населення кредитами було проведено наказом від 1729 року, який передбачав надання позик під заставу золотих та срібних речей під відсотки. Згодом було засновано Позичковий банк, до функцій якого входило й надання позик під дорожочінні застави. У 1772 році з'явилися позичкові казни, що були казенними ломбардами.

Розвиток капіталістичних відносин сприяв появі приватних та акціонерних ломбардів. Період розквіту ломбардних установ у кожній країні пов'язаний з активізацією ринкових відносин. В Росії приватні ломбарди виникли у XIX столітті.

Найбільший розвиток ломбардної діяльності в Росії припав на передвоєнні та повоєнні роки Першої світової війни. Так у 1904 році в Росії нараховувалось 12 акціонерних ломбардів, 77 міських та муніципальних, а у 1916 році кількість акціонерних ломбардів збільшилась на 92 відсотків, міських – на 42 відсотки, у той час як казенні ломбарди збереглися, приблизно, в тій же кількості.

Велика Жовтнева соціалістична революція 1917 року припинила розвиток приватного підприємництва в ломбардному бізнесі. Міські ломбарди знову відкрились лише у 1922 році. За радянських часів склався негативний імідж ломбарду: великі черги, маленькі кредити. Перевищення попиту над пропозицією та відсутність зацікавленості співробітників у якісній роботі спричинили зневажливе, брутальне ставлення до клієнтів.

Сучасний фінансовий сектор України, внаслідок своїх інституційних та функціональних характеристик, ще не повною мірою відповідає тенденціям світових фінансових ринків. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що розвиток та якісне функціонування небанківських кредитних установ (до яких відносяться й ломбарди) сприяє стабільності фінансових систем та вирішенню соціальних проблем. У багатьох країнах світу рівень розвитку небанківського фінансового сектору та фінансових ринків в цілому є індикатором зрілості ринкових відносин.

Галузь ломбардного кредитування є досить привабливою для приватного підприємництва через достатньо високий рівень прибутковості цієї сфери діяльності. З іншого боку, особливістю ломбардів, що завжди визначала інтерес до них з боку держави, є їх соціально-економічна значимість в будь-яких економічних умовах. Будучи джерелом короткострокового кредитування громадян, ломбарди задовольняють відповідні потреби різних верств населення.

Стійка тенденція підвищення попиту на послуги ломбардів спостерігається протягом останніх років в усьому світі, включаючи такі економічно розвинені країни як США, Велика Британія, Швеція, Австралія, Німеччина та ін., незалежно від політичного та економічного устрою країн, в яких діяльність ломбардів спрямована, насамперед, на максимальне задоволення різноманітних потреб клієнтів, які вже звикли до високого рівня сервісу в інших сферах послуг. У зв'язку з науково-технічним прогресом ломбардний бізнес протягом останніх десяти років змінився більше, ніж за попередні віки свого існування.

Спеціальні маркетингові дослідження, проведені на замовлення Національної Асоціації Ломбардів США, показали, що близько 40% населення навіть в економічно розвинених країнах не мають банківських рахунків і, відповідно, не мають можливості отримати кредит у банку. Для країн пост-радянського простору цей показник в декілька разів вище, тому попит на фінансові послуги ломбардів зростає з кожним роком.

Ломбардні установи існують у всьому світі, причому особливо розповсюджені у країнах з сильною економікою та високим рівнем життя. Державні системи ломбардів залишились лише у країнах з тоталітарними режимами. Наприклад, в Індонезії існує лише одна система ломбардів, вона належить державі і включає понад 500 відділень по всій країні. В той же час в Австралії успішно працює 3000 ломбардів, а у США – понад 16000 ліцензованих ломбардних установ.

Статистичні дані свідчать, що у США у 1985 році було всього 4849 ломбардів, у 1992 році їх кількість виросла до 8787. В цій країні ломбарди є джерелом невеликих кредитів (від \$50 до \$100), що видаються на короткий термін (від 2 до 4 місяців), пропонуючи швидкий та конфіденційний спосіб позики готівкових коштів.

Характерним є той факт, що ломбардний бізнес розвивається поза залежністю від загального економічного стану країни та рівня життя населення. Типовими клієнтами ломбардів є особи, що проживають в радіусі 1–3 кілометрів від ломбардної установи та періодично мають потребу у невеликій сумі коштів. Останнім часом виникла тенденція до зростання кількості персональних банкрутств американських громадян, що привело до значного збільшення потреби у додаткових фінансових послугах, що надаються ломбардами.

За останніми дослідженнями, що були проведені «Master Card International, Inc.», кількість зареєстрованих в США банкрутств фізичних осіб зросла у 1996 році на 60% і сягнула 1,15 млн. Основна частина цих банкрутств є результатом боргів клієнтів унаслідок не виваженого використання коштів з кредитних карток. Майже дві третини всіх позик за кредитними картками зосереджені у 77 установах, що спеціалізуються на операціях за кредитними картками. Дослідження «Master Card International, Inc.» показало, що багато клієнтів з низьким та середнім доходами оголошують про банкрутство після повного використання всього ліміту свого кредиту, причому борги клієнта по відношенню до його загального доходу становлять лише 17%. Особисте банкрутство робить неможливим звернення до основних кредитних інститутів, тому для отримання короткострокової позики громадяни звертаються до ломбардів.

Крім того, до числа клієнтів ломбарду належать й особи, які майже не користуються послугами банків для своїх операцій та, як правило, не мають активних чекових та інших рахунків. Більшість штатів регулюють плату за обслуговування ломбардних позик, але вона в середньому становить 12% на місяць. Закони, що регулюють діяльність ломбардів, прийняті в кожному штаті.

Сьогодні ломбарди в США відчувають серйозну конкуренцію за всіма аспектами своєї діяльності. Індустрія заставних операцій характеризується великою кількістю незалежних власників-операторів, окремі з яких володіють та керують чисельними ломбардами. Основними елементами конкуренції в ломбардному бізнесі є місце розташування відділень, їх фінансові можливості щодо забезпечення кредитування, спектр запропонованих послуг та управління службовим персоналом відділень. Крім того, ломбарди конкурують з іншими фінансовими інститутами, наприклад, з фінансовими компаніями, які теж займаються наданням позик.

В США намітилася тенденція до консолідації та злиття компаній у галузі заставних операцій, тобто спостерігається зростання придбань невеликих ломбардів і приватних заставних компаній, що відчувають значні фінансові труднощі, потужними ломбардними компаніями. Так, у 1996 році в США чотири великих ломбардних компанії керували приблизно 650 відділеннями.

Створена у 1988 році Національна асоціація ломбардів США нині об'єднує 1428 ломбардів. Найбільш відомими і крупними компаніями, що займаються ломбардним бізнесом в США, визнані «Cash America», що має понад 450 відділень та «First Cash» – 280 відділень.

Найбільша мережа ломбардів Великої Британії «Harvey&Thompson» нараховує 60 відділень, «Svensk Pantbelanging» у Швеції – 13 відділень, «Helsingin Pantti» у Фінляндії – 7 відділень.

В Росії у 1998 році створено Міжрегіональну асоціацію ломбардів, членами якої на даний момент є 184 ломбарди, в т.ч. з України, Білорусі, Казахстану, Великої Британії. За даними Російської державної Пробірної палати, кількість зареєстрованих ломбардів, що здійснюють операції з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням, постійно зростає. Так, станом на початок 1997 року зареєстровано 736 ломбардів, 1998 р. – 928, 1999 р. – 1121, 2000 р. – 1458. Найбільшу кількість ломбардів зареєстровано у Москві (164 ломбарди, серед яких лише 13 державних, що входять до ДУП «Мосгорломбард») та 14 навколишніх областях, Ростові-на-Дону та прилеглих областях, Уральському регіоні.

«Мосгорломбард» надає послуги з кредитування населення під заставу рухомого майна, зберігання особистого майна громадян. На сьогоднішній день це єдине підприємство, яке приймає в заставу та на зберігання традиційну номенклатуру ломбардів (вироби з дорогоцінних металів та з дорогоцінним камінням, вироби з текстилю, хутряні вироби, радіо -, теле -, відеоапаратуру, побутову техніку, вироби з фарфору та кришталю тощо). Підприємство також має великі виробничі площі для зберігання рухомого майна у відповідності з діючими нормативами. Тривалий час «Мосгорломбард» був монополістом на ринку ломбардних послуг у Москві. Вибору у клієнтів не було, вони користувались послугами державних ломбардів, ціни в яких встановлювались директивно «згори», якість обслуговування не завжди була на належному рівні (великі черги, висока трудомісткість основних операцій ломбардів тощо).

З виходом на ринок приватного бізнесу ситуація суттєво змінилась: з'явилися недержавні ломбарди, що працюють за передовими технологіями, гнучко реагують на коливання попиту населення, а також на економічні та фінансові зміни в країні. У багатьох випадках засновниками ломбардів виступають банки.

Із набуттям незалежності в Україні відродилась зацікавленість приватного капіталу до ломбардного бізнесу. Зростання кількості ломбардів та підвищення конкуренції привели до більш високої якості обслуговування клієнтів та зменшення вартості ломбардних послуг. Сучасні ломбарди обладнані за останнім словом техніки та намагаються ні в чому не поступатися банкам у сфері обслуговування клієнтів. Останнім часом, за даними соціологічних досліджень, в Україні помітно покращилось ставлення населення до ломбардних установ.

Тенденції розвитку ринку ломбардних послуг в Україні подібні до світових (із врахуванням часового лагу), тому вивчення досвіду інших країн може бути корисним у визначенні стратегічних напрямків розвитку вітчизняного ринку ломбардних послуг.

Тема 3. Правові підстави діяльності ломбардів. Особливості правового статусу ломбардів

Законодавство – це система документів, що є зовнішнім виразом права, закріпленням правових норм. В Україні діє така система права (рис. 3.1).

Конституційне право	Закріплює основи державного і суспільного ладу, правового стану громадян, порядок формування і компетенцію державних органів
Адміністративне право	Регулює відносини в сфері виконавчо-розпорядницької діяльності
Фінансове право	Регулює відносини надходження і розподілу коштів державного бюджету
Земельне право	Регулює відносини між державою і суб'єктами різних форм власності
Цивільне право	Регулює майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини
Трудове право	Регулює відносини між працівниками і власниками (уповноваженим органом) у трудових відносинах

Продовження рис. 3.1

Сімейне право	Регулює шлюбно-сімейні відносини, питання опіки та піклування
Кримінальне право	Визначає види суспільно небезпечних діянь (злочинів), покарань, що застосовуються до осіб, що їх вчинили
Цивільно-процесуальне право	Регулює відносини, що виникають у ході розгляду цивільних справ судами
Кримінально-процесуальне право	Регулює відносини, що виникають у результаті порушень і судового розгляду кримінальних справ

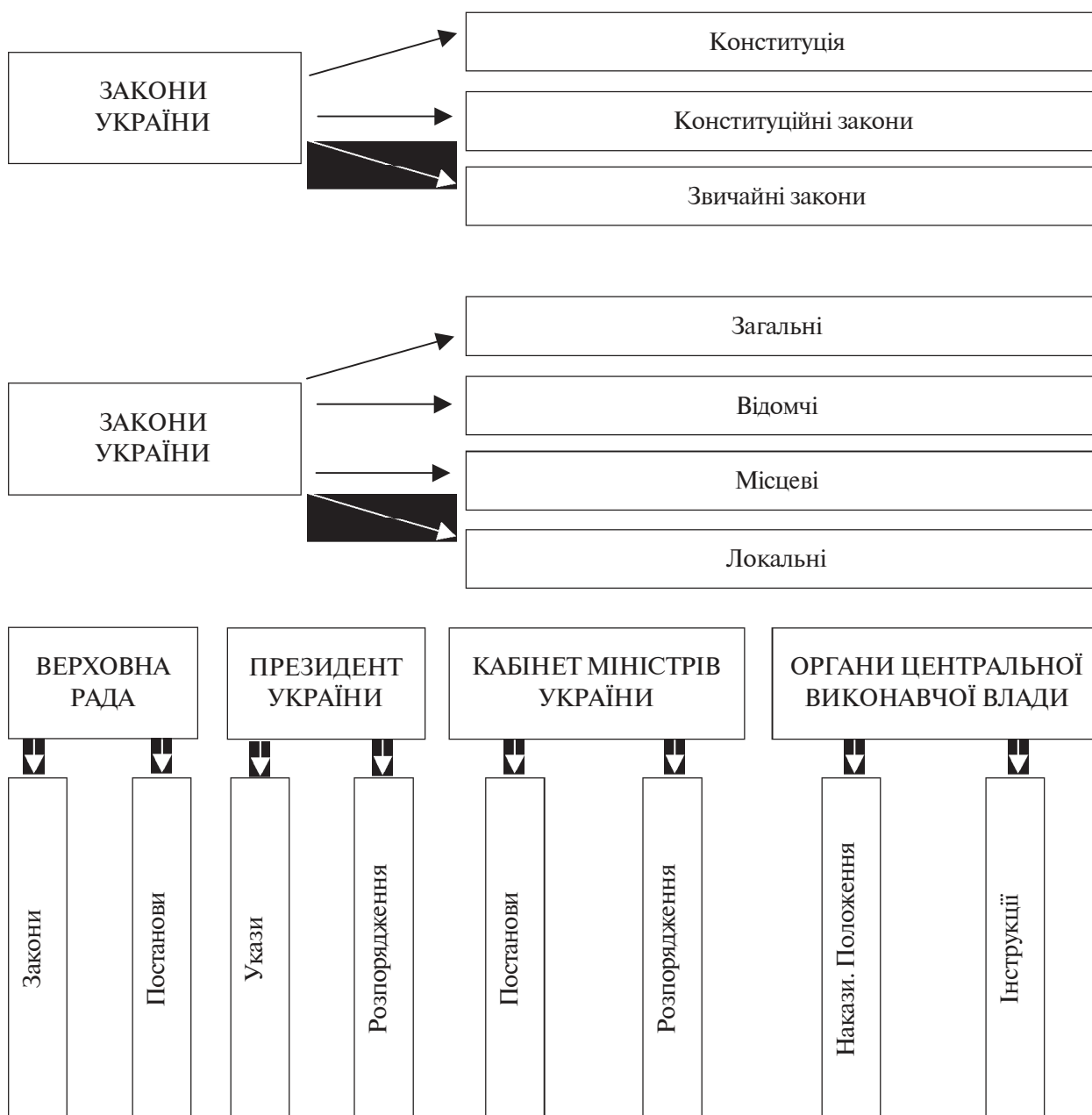

Рис. 3.1. Система права, що діє в Україні

3.1. Правовий статус ломбардів. Специфічні риси порядку створення та реєстрації ломбардів

У чинному законодавстві визначення ломбарду наведено в Постанові КМ України «Про затвердження Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів і ломбардів» від 20.11.2003 № 1800: ломбард визначено як **фінансову установу, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам готівкою чи у безготівковій формі за рахунок власних або залучених коштів, крім депозитів, під заставу майна та майнових прав на визначений строк і під відсоток, а також надання супутніх ломбардних послуг.**

У проекті до Закону України «Про ломбарди та ломбардну діяльність» наведено наступне визначення ломбарду:

Ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів у готівковій або безготівковій формі за рахунок власних або залучених коштів під заставу майна на визначений строк і під відсоток, а також надання супутніх послуг.

Практика свідчить, що під терміном «ломбард» розуміють кредитну установу, що надає населенню позики під визначений відсоток та під заставу цінного майна, а також приймає за плату на зберігання деякі предмети домашнього вжитку.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про підприємництво»¹ ломбардні операції можуть здійснювати:

- державні підприємства, організації;
- господарські товариства у формі повних товариств.

Відносно державного ломбарду слід відзначити, що такі підприємства можуть бути створені за рішенням виконкому обласної (міської) ради народних депутатів.

Більшість ломбардів в Україні є недержавними, вони створюються виключно в організаційно-правовій формі повних товариств. До створення і діяльності повних товариств застосовуються як правові норми Цивільного Кодексу України, так і Закон України «Про господарські товариства».

Засновниками та учасниками повних товариств можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. До особливостей повних товариств (на відміну від інших видів господарських товариств) відноситься те, що:

- найменування, окрім інших даних, повинно містити прізвища або найменування учасників товариства;
- повне товариство здійснює свою діяльність лише на підставі установчого договору, тобто статут не потрібен.

Усі учасники займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном. Учасники повного товариства не вправі від свого імені та в своїх інтересах здійснювати операції, однорідні з цілями діяльності повного товариства, а також брати участь у будь-яких інших товариствах (крім акціонерних), що мають однорідний з повним товариством предмет діяльності.

Як бачимо, найбільш дошкульною особливістю організаційно-правової форми ломбарду для осіб, що займаються (чи прагнуть займатися) цим бізнесом, є підвищена відповідальність за зобов'язаннями товариства: **«усім своїм майном»**. Особливої ваги ця вимога набуває для учасників – фізичних осіб. Уникнути такої відповідальності можна тоді, коли кожен фактичний засновник ломбарду створить товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ), а вже створені ТОВ будуть виступати номінальними засновниками ломбарду. Однак такий крок, хоч і допоможе частково обмежити відповідальність, призведе до додаткових витрат: потрібно буде шукати як мінімум ще одного учасника для кожного ТОВ і, крім безпосередньо ломбарду, реєструвати (і нести витрати на реєстрацію) щонайменше, ще двох ТОВ. Створені в такий спосіб ТОВ теж потрібно завантажувати роботою. Тому в кож-

¹ В цій частині Закон України «Про підприємництво» не втратив чинності.

ному конкретному випадку варто зважити всі плюси і мінуси двох наведених потенційних варіантів організаційно-правової схеми і вибрати для себе оптимальний:

- 1) відповідати «усім своїм майном»;
- 2) обмежувати свою відповідальність через додаткові організаційно-правові утворення.

Після набуття сили Законом № 2664 діяльність ломбардів регулюється також і його нормами.

Основні моменти, що звертають на себе певну увагу, наступні:

- підпунктом 1 п. 1. ст. 1 Закону № 2664 ломбард віднесений до фінансових установ;
- ломбард надає фінансові послуги: операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів (п.п.5 п.1 ст.1 Закону № 2664);
- конкретний вид фінансових послуг, що здійснюється ломбардом, — надання грошових коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту (п.п.6 п.1 ст.4 Закону № 2664);
- ломбард набуває статусу установи після внесення запису про нього у відповідний державний реєстр фінансових установ (п.1 ст.7 Закону № 2664);
- при створенні ломбарду або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (пайового) капіталу статутний (пайовий) капітал повинен бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг (п.2 ст.9 Закону № 2664);
- спеціальний державний уповноважений орган — Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг здійснює державне регулювання, нагляд за діяльністю фінансових установ, проводить їхні перевірки та інспектування (розділ V Закону № 2664).

3.2. Установчий договір, внутрішні положення та інші документи, що регулюють діяльність ломбардів

Ломбард, як будь-яке повне товариство, створюється і діє на підставі установчого договору.

Наведемо основні вимоги, що містяться в законодавстві (Цивільному, Господарському кодексах, Законі України «Про господарські товариства») щодо змісту установчих документів повного товариства.

Установчі документи в обов'язковому порядку повинні містити:

- найменування та вид товариства;
- місцезнаходження;
- предмет і цілі діяльності товариства;
- склад засновників (учасників), при цьому визначається зобов'язання учасників створити товариство;
- порядок їхньої спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників;
- органи управління товариством, їхня компетенція, порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, з яких необхідна однотайність або кваліфікована більшість голосів;
- порядок вступу до товариства та виходу з нього;
- відомості про розмір та склад складеного капіталу товариства;
- відомості про розмір частки кожного з учасників, форму їхньої участі у справах товариства, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі.

До установчих документів можуть бути включені також відомості щодо інших умов діяльності господарського товариства, що не суперечать закону. Якщо в установчих документах не вказано строк діяльності господарського товариства, воно вважається створеним на невизначений строк.

Порушення встановлених законодавством вимог щодо змісту установчого договору повного товариства є підставою для відмови у його державній реєстрації.

Практика та аналіз проектів нормативних актів, що регулюють діяльність ломбардів, свідчать, що при здійсненні господарської діяльності з надання ломбардних позик (кредитів) ломбарду слід розробити і затвердити внутрішні правила, які регламентують надання ломбардом фінансових послуг, у тому числі правила оцінки предметів застави.

Крім того, якщо ломбард планує здійснювати діяльність через мережу ломбардних відділень, ломбарду слід розробити і затвердити положення про центральне сховище, порядок переміщення цінностей і т.ін.

Зміст зазначених внутрішніх положень, правил носить індивідуальний характер і залежить від організаційної структури ломбарду та напрямів його діяльності.

3.3. Дозвільні документи, необхідні для початку роботи ломбарду

Ломбард має право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг, що зазначені в його установчих документах, у порядку, встановленому законодавством, тільки після внесення інформації про нього до Державного реєстру фінансових установ (далі – Реєстр) та отримання Свідоцтва про реєстрацію фінансової установи (далі – Свідоцтво). Кожний відокремлений підрозділ ломбарду має право здійснювати діяльність з надання відповідних фінансових послуг виключно після отримання відповідної довідки про внесення інформації про відокремлений підрозділ ломбарду до державного реєстру фінансових установ (далі – Довідка). Відзначимо, що копії Свідоцтва та Довідки (у разі наявності відокремленого підрозділу ломбарду) повинні бути розміщені в місцях, доступних для ознайомлення клієнтами.

Порядок подання інформації до Реєстру регулюється Положенням про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ, затвердженим Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18 грудня 2003 року № 170.

Більшість ломбардів при проведенні ломбардних операцій як предмети закладу використовують вироби з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, відповідно під час процедури звернення стягнення на заставлене майно здійснюють відчуження прийнятих під заставу ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, тому для здійснення зазначених операцій з відчуження вони, згідно зі статтею 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 № 1775-III, мають отримати ліцензію, що дає право на здійснення оптової, роздрібною торгівлі, комісійної торгівлі, торгівлі скупленими в населення та прийнятими під заставу ювелірними та побутовими виробами з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння та відповідно дотримуватися Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння; з виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівлі виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння; зі збирання, первинної обробки відходів і брухту дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння», затверджених спільним наказом Державного комітету із питань регуляторної політики та підприємництва та Міністерства фінансів України від 26 грудня 2000 року № 82/350 .

При здійсненні операцій за місцем розташування відокремлених підрозділів ломбард у порядку, встановленому статтею 14 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», отримує засвідчені органом ліцензування – Міністерством фінансів України – копії ліцензії. Засвідчена органом ліцензування копія ліцензії є документом, що підтверджує право філії на провадження виду господарської діяльності на підставі отриманої ліцензії.

3.4. Структурні підрозділи та структурні одиниці ломбарду

Структурні підрозділи та структурні одиниці є складовими елементами організаційно-правової структури ломбарду, що мають певне функціональне призначення.

За термінологічним визначенням «структурні одиниці» — це виробничо-господарські суб'єкти підприємства, що мають статус, визначений у статуті (положенні) підприємства, надають послуги в єдиному (замкнутому) технологічному процесі, знаходяться за юридичною адресою підприємства (об'єднання) або в іншому місці, а також відокремлені підрозділи підприємства чи об'єднань (філіали, представництва, відділення тощо) з правами відкриття поточних і розрахункових рахунків. Таким чином, це — ломбардні відділення ломбарду, через які він надає свої послуги.

Структурні підрозділи — це відділи, дільниці, бригади, що здійснюють діяльність на підставі положення, затвердженого директором підприємства (об'єднання), і очолюються керівником, який призначається (затверджується) на посаду директором підприємства.

3.5. Організаційно-правова структура управління ломбардом

Як і будь-яке підприємство, що здійснює господарську діяльність, ломбард має свою організаційно-правову структуру, що носить суто індивідуальний характер і залежить від цілої низки чинників.

Організаційно-правова структура певною мірою залежить від організаційно-правової форми ломбарду. Основні засади організаційно-правової структури управління ломбарду мають бути визначені в установчих документах.

Так, наприклад, вищим органом управління ломбарду, організованого в формі повного товариства, виступають загальні збори засновників. Для організації виконання своїх рішень засновники призначають виконавчий орган ломбарду — дирекцію на чолі з генеральним директором або директора. Порядок призначення членів дирекції, заступників директора, організаційна структура, штатний розпис, система підпорядкування — елементи організаційно-правової структури ломбарду — повинні встановлюватись рішенням засновників і залежать від ряду факторів, в основному масштабів діяльності ломбарду.

Ломбард, як будь-яке інше підприємство, може складатися з структурних одиниць — відділень, філій, а також функціональних структурних підрозділів апарату управління (управлінь, відділів, служб тощо).

Функції, права та обов'язки структурних одиниць та підрозділів ломбарду визначаються положеннями про них, які затверджуються в порядку, визначеному в установчих документах.

Ломбард самостійно визначає свою організаційну структуру, встановлює чисельність працівників і штатний розпис.

Ломбард створює філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством. Ломбард може відкривати рахунки в установах банків через свої відокремлені підрозділи відповідно до закону.

3.6. Порядок припинення діяльності ломбарду

Припинення діяльності ломбарду, як і будь-якого іншого суб'єкта господарювання, здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації за рішенням засновників (власників) чи уповноважених ними органів, за рішенням інших осіб — засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених законами, — за рішенням суду.

Певна специфіка припинення діяльності ломбардів може бути встановлена Законом, що безпосередньо регулюватиме діяльність ломбардів.

Щодо припинення діяльності ломбардів застосовуються норми, наведені у Цивільному, Господарському кодексах України, Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» від 15.05.2003 № 755-IV.

Тема 4. Правове регулювання фінансово-господарської діяльності ломбардів

4.1. Договір про надання ломбардом фінансового кредиту. Зміст, сторони, порядок укладання договору

Господарська діяльність ломбардів полягає в наданні населенню грошових позик, в основному у готівковій формі, під заставу майна на визначений строк та під певний відсоток. Правове регулювання надання позик здійснюється згідно з положеннями глави 71 Цивільного кодексу України «Позика. Кредит. Банківський вклад».

Правове регулювання надання ломбардами фінансових кредитів регулюється положеннями глави 71 Цивільного Кодексу України; Законом про фінансові послуги та нормативно-правовим актом Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 26.04.2005 № 3981 «Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами».

Відмінними рисами договору позики від кредитного договору є те, що:

- 1) кредитний договір є різновидом договору позики;
- 2) предметом кредитного договору можуть виступати виключно грошові кошти, але в жодному разі не речі, водночас предметом договору позики можуть бути речі, визначені за родовими ознаками;
- 3) за своєю юридичною природою кредитний договір є консесуальним, набирає чинності з моменту досягнення сторонами домовленості щодо всіх істотних умов, а договір позики – реальним, тобто вважається укладеним із моменту фактичної передачі грошових коштів;
- 4) сторонами договору позики можуть бути будь-які суб'єкти цивільного права, в той же час позикодавцем (кредитодавцем) у кредитному договорі може виступати виключно банк або інша фінансова установа.

Слід зазначити, що кредитний договір в обов'язковому порядку укладається у письмовій формі, договір позики внаслідок того, що позикодавцем виступає юридична особа – ломбард, в обов'язковому порядку повинен укладатись також у письмовій формі.

В усьому іншому до кредитного договору застосовуються правові норми, що регулюють правовідносини позики, тому ломбард на свій розсуд може укладати як договори позики, так і договори кредиту, проте, виходячи з вищевикладеного, ломбарду доцільніше укладати договори ломбардного кредиту.

Зміст договору ломбардної позики (кредиту) полягає в тому, що одна сторона – ломбард (позикодавець) надає іншій стороні – позичальнику (позикоотримувачу) певну суму грошових коштів на певний строк та під відсоток.

Таким чином, суттєвими умовами договору ломбардної позики (кредиту) є:

- 1) предмет договору – позика (кредит), тобто певна сума грошових коштів;
- 2) строк повернення позики (кредиту);
- 3) відсоток за користування позикою (кредитом);
- 4) забезпечення зобов'язання позичальника (кредитора) – це, як правило, неустойка та застава майна;
- 5) інші умови, які ломбард визначає суттєвими, тобто узгодження яких ломбард вважає обов'язковим.

Водночас слід не забувати, що ломбард є фінансовою установою, а надання позики (кредиту) – фінансовою послугою, саме тому під час складання договору слід застосовувати положення статті 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», відповідно до якої договір про надання фінансових послуг повинен містити:

- 1) назву документа;
- 2) назву, адресу та реквізити суб'єкта підприємницької діяльності;

- 3) прізвище, ім'я і по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, та її адресу;
- 4) найменування, місцезнаходження юридичної особи;
- 5) найменування фінансової операції;
- 6) розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення та умови взаєморозрахунків;
- 7) строк дії договору;
- 8) порядок зміни і припинення дії договору;
- 9) права та обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- 10) інші умови за згодою сторін;
- 11) підписи сторін.

Сторонами в договорі ломбардної позики (кредиту) є відповідно ломбард (позикодавець), позичальником може виступати як фізична, так і юридична особа, проте на практиці позичальниками в ломбардних операціях є переважно фізичні особи.

Договір, як вже зазначалось, укладається у письмовій формі. *Слід звернути увагу на те, що договір ломбардної позики (кредиту) належить до різновиду публічного договору і договору приєднання, що має певні наслідки, а саме:*

- 1) умови договору ломбардної позики (кредиту) повинні бути однаковими для всіх клієнтів (за винятком випадків, коли певні пільги встановлені законом);
- 2) ломбард не має права надавати переваги одним клієнтам перед іншими і необгрунтовано відмовляти в наданні послуг за умови можливості надати такі послуги;
- 3) умови договору ломбардної позики (кредиту) встановлюються ломбардом у формулярах або інших стандартних формах і, таким чином, договір укладається шляхом приєднання клієнта (позичальника) до запропонованого договору в цілому.

На практиці ломбарди по-різному викладають зміст договору: роздруковуючи специфікації на типових бланках, викладаючи текст договору в окремому документі і ознайомлюють своїх клієнтів з текстом під розписку. Будь-яка форма є прийнятною за умови дотримання вищевикладених умов.

4.2. Забезпечення зобов'язань за договором ломбардної позики (кредиту). Застава (заклад) як основний вид забезпечення зобов'язань за договором ломбардної позики (кредиту)

Як правило, ломбарди використовують два види забезпечення виконання зобов'язань своїми клієнтами:

1. Неустойка (штраф, пеня).
2. Застава (заклад).

Неустойкою (штрафом, пенєю) є грошова сума, яку боржник-позичальник повинен передати кредиторі у разі порушення ним зобов'язань за договором.

Ломбард, як правило, для забезпечення своєчасного виконання клієнтом зобов'язань щодо повернення суми позики (кредиту) та сплати відсотків за користування позикою застосовує пеню, що обчислюється у відсотках від суми неповернутої позики за кожен день прострочення.

Слід звернути увагу, що умови застосування пені повинні в обов'язковому порядку бути викладені в договорі ломбардної позики (кредиту).

Застава є обов'язковим складовим елементом ломбардної операції, оскільки, за визначенням, ломбард – це фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів у готівковій або безготівковій формі за рахунок власних або залучених коштів, **під заставу майна** на визначений строк і під відсоток та надання супутніх послуг.

Правова регламентація правовідносин застави наведена в ст.ст. 572–593 Цивільного кодексу України та Законі України «Про заставу»:

В силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язань, забезпечених заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом. Застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду.

Ломбард, як правило, одночасно з укладанням договору ломбардної позики (кредиту), укладає договір застави у письмовій формі, причому в більшості випадків – договір закладу, оскільки саме цей вид застави використовується в ломбардних операціях.

Законодавче визначення закладу:

Заклад – застава рухомого майна, при якій майно, що становить предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя.

На практиці в залежності від цінності такого рухомого майна залежить, чи виникнуть кредитні правовідносини, чи ні.

Згідно із законом предметом застави (закладом) може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужено заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення, предметом застави не можуть бути предмети, обіг яких обмежений законом, наприклад, національні та історичні культурні цінності, які є об'єктом державної власності.

Якщо предметом застави виступатиме нерухоме майно або автотранспортний засіб, то, як правило, такий договір застави слід засвідчувати нотаріально.

Ломбард набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, тобто повернення позики (кредиту) і сплати відсотків за користування позикою (кредитом), не буде виконано, якщо інше не передбачене договором.

Таким чином, ломбард може на свій власний розсуд встановлювати чи не встановлювати пільговий строк, протягом якого ломбард не звертає стягнення на предмет застави, який розпочинається з моменту терміну виконання зобов'язань позичальником за договором.

У разі часткового виконання позичальником забезпеченого заставою зобов'язання (якщо така можливість передбачена договором позики (кредиту)) застава зберігається в початковому обсязі.

Звернення стягнення ломбардом на заставлене майно здійснюється в порядку, встановленому договором застави. Слід зазначити, що порядок звернення стягнення має ключове значення, оскільки від встановленого порядку залежатиме як податковий, так і бухгалтерський облік ломбардних операцій. Так, одним із способів звернення стягнення може бути привласнення і подальша примусова реалізація ломбардом заставленого майна, або ж реалізація заставленого майна за дорученням заставодавця за встановленою ціною, проте це вже інший різновид правовідносин.

Щодо страхування заставленого майна, то слід наголосити на наступному: відповідно до статті 10 Закону України «Про заставу» в редакції від 05.06.2003, ломбард як заставодержатель зобов'язаний був страхувати прийняте в заставу майно за рахунок заставодавця за оцінкою, яка за згодою сторін проводилась під час прийняття майна в заставу. Також згідно зі статтею 45 Закону України «Про заставу», *«Заставодержатель, якщо інше не передбачене договором, зобов'язаний: страхувати предмет закладу в обсязі його вартості за рахунок та в інтересах заставодавця».*

Законом України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18.11.2004 № 1255-IV до ст. 10 Закону України «Про заставу» від 02.10.92 № 2654-XII було внесено зміни, а саме: статтю 10 було викладено в наступній редакції: *«Якщо предмет застави не підлягає обов'язковому страхуванню, він може бути застрахований за згодою сторін на погоджену суму. У разі настання страхового випадку предметом застави стає право вимоги до страховика».*

Водночас положення ст. 45 Закону України «Про заставу» залишились незмінними. В результаті аналізу вищевикладених правових норм випливає, що чинним Законом України «Про заставу» ломбарду надано право, а точніше рекомендовано, страхувати предмет закладу в обсязі його вартості за рахунок та в інтересах заставодавця.

В статті 45 Закону «Про заставу» в альтернативній формі викладено деякі обов'язки заставодержателя при закладі. Так, заставодержатель, якщо інше не передбачене договором застави, зобов'язаний:

- вживати заходів, необхідних для збереження предмета закладу;
- страхувати предмет закладу в обсязі його вартості за рахунок та в інтересах заставодавця;
- належним чином утримувати предмет закладу, нести відповідальність за нього у випадках, коли немає доказів, що втрата, пошкодження або загибель закладу сталися не з його вини;
- негайно повідомляти заставодавця про виникнення загрози загибелі чи пошкодження предмета закладу;
- негайно повертати предмет закладу після виконання заставодавцем забезпеченого закладом зобов'язання.

Ломбарду, як заставодержателю, надано право у випадку, якщо виникає загроза загибелі, пошкодження чи зменшення вартості предмета закладу не з вини заставодержателя, вимагати заміни предмета закладу, а при відмові заставодавця виконати цю вимогу – достроково звернути стягнення на предмет закладу.

На ломбард, як заставодержателя при закладі, покладається відповідальність за втрату або недостачу предмета закладу у розмірі вартості втраченого майна, а за пошкодження предмета закладу – в розмірі суми, на яку знизилась вартість заставленого майна.

Ломбард зобов'язаний відшкодувати заставодавцю всі заподіяні втратою, недостачею чи пошкодженням предмета закладу збитки в повному обсязі, якщо це передбачено законом чи договором. Звертаємо увагу, що це альтернативна норма, тобто якщо про цей вид відповідальності не буде зазначено в договорі, то відповідно немає підстав для покладення такої відповідальності.

Взагалі, заставодержатель відповідає за втрату, недостачу чи пошкодження предмета закладу, якщо він не доведе, що втрата, недостача чи пошкодження сталися не з його вини, проте якщо заставодержателем є ломбард, то звільнення від відповідальності може мати місце лише за умови, що заставодержатель має докази, що втрата, недостача чи пошкодження предмета закладу сталися внаслідок обставин непереборної сили.

4.3. Договір зберігання. Зміст, сторони, порядок укладання договору зберігання

За договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклаждавцем), і повернути її поклаждавцеві у схоронності.

Ломбарди по-різному підходять до такого виду послуг як зберігання. Деякі з них пропонують даний вид послуг як окремий різновид, тобто враховуючи той факт, що приміщення ломбарду облаштовано для зберігання певних видів майна, то досить доречним є надання такого виду послуг, як зберігання цінного майна.

Деякі ломбарди в рамках договору застави стягують плату за зберігання майна. Однак правовідносини застави і зберігання мають абсолютно різний зміст, тому їх слід відокремлювати.

Цивільний кодекс України виділяє в окремий різновид правовідносини зберігання майна в ломбарді, тому наведемо основні вимоги до договору зберігання речей у цій установі.

Договір зберігання речі, прийнятої ломбардом від фізичної особи, оформляється видачею іменної квитанції. Ціна речі визначається за домовленістю сторін. Ломбард зобов'язаний страхувати на користь поклаждавця за свій рахунок речі, прийняті на зберігання, виходячи з повної суми їхньої оцінки. Річ, яку поклаждавець не забрав із ломбарду після спливу трьох місяців від дня закінчення строку договору зберігання, може бути продана ломбардом у порядку, встановленому законом. Із суми виторгу, одержаної від продажу речі, вираховуються плата за зберігання та інші платежі, які належить зробити ломбардові. Залишок суми виторгу повертається поклаждавцеві.

Водночас до договору зберігання речей в ломбарді застосовуються загальні положення, що регулюють правовідносини зберігання.

Плата за зберігання та строки її внесення встановлюються договором зберігання. Якщо поклажодавець після закінчення строку договору зберігання не забрав річ, він зобов'язаний внести плату за весь фактичний час її зберігання. Установчим документом юридичної особи або договором може бути передбачене безоплатне зберігання речі. Витрати зберігача на зберігання речі у разі передбаченої сплати можуть бути включені до плати за зберігання. Витрати, які сторони не могли передбачити під час укладення договору зберігання (надзвичайні витрати), відшкодовуються понад плату, яка належить зберігачеві. При безоплатному зберіганні поклажодавець зобов'язаний відшкодувати зберігачеві здійснені ним витрати на зберігання речі, якщо інше не встановлене договором або законом. Поклажодавець зобов'язаний забрати річ від зберігача після закінчення строку зберігання.

Ломбард, як професійний зберігач, відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження речі, якщо не доведе, що це сталося внаслідок обставин непереборної сили, або через такі властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати, або внаслідок умислу чи необережності поклажодавця. Зберігач відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження речі після закінчення строку зберігання лише за наявності його умислу або необережності.

Збитки, завдані поклажодавцеві втратою (нестачею) або пошкодженням речі, відшкодовуються зберігачем:

- 1) у разі втрати (нестачі) речі – у розмірі її вартості;
- 2) у разі пошкодження речі – у розмірі суми, на яку знизилася її вартість.

Наведемо на прикладі одного з ломбардів порядок і умови укладення договору зберігання, зазначивши, що цей ломбард не надає такого окремого виду послуг, як зберігання майна, а цей вид послуг є додатковим, за умов певного виду обставин (див. рис. 4.1).

**Договір зберігання
укладається за умови погашення договору ломбардної позики в таких випадках**

<p>якщо Заставаодавець бажає погасити договір ломбардної позики, але на момент погашення позики не має намірів забирати предмет закладу</p> <p>Примітка Поклажодавцем є сам Позичальник / Заставаодавець</p>	<p>якщо Заставаодавець помер, і його родичі чи інші потенційні спадкоємці мають намір забрати предмет закладу</p> <p>Примітка Особа, яка укладає договір зберігання, повинна пред'явити:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) документ, що посвідчує особу; 2) відповідний договір ломбардної позики та закладу майна до ломбарду; 3) свідоцтво про смерть Позичальника / Заставадавця. <p>Договір зберігання укладається на термін не менше 6 місяців</p>	<p>якщо особи (родичі, інші близькі особи) мають в наявності договір ломбардної позики та закладу майна до ломбарду і мають намір погасити зобов'язання Позичальника/Заставадавця, але вони не мають повноважень на отримання предмета закладу</p> <p>Примітка Особа, яка укладає договір зберігання, повинна пред'явити:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) документ, що посвідчує особу; 2) відповідний договір ломбардної позики та закладу майна до ломбарду. <p>Договір зберігання укладається на термін, необхідний для того, щоб власник майна міг сам прийти і забрати предмет закладу, або особа, що уклала договір зберігання, могла отримати довіреність для отримання майна з ломбарду</p>
---	---	--

Рис. 4.1.

Іменна квитанція про зберігання майна (Договір зберігання)

«Ломбард» (п. 2 Специфікації до Договору зберігання, далі за текстом – Специфікація), з одного боку, та «Поклажодавець» (п. 3 Специфікації) з іншого боку, уклали цей Договір зберігання про нижчезазначене:

1. «Поклажодавець» передає, а «Ломбард» приймає на зберігання майно (далі – Майно), опис та характеристики якого наведені у п. 5 Специфікації. Опис у Специфікації каміння, яке є складовою частиною Майна, здійснюється лише у разі, якщо каміння є дорогоцінним.

2. Майно є власністю «Поклажодавця» (або «Поклажодавець» має отримати Майно в спадок або виступає уповноваженою особою власника Майна у відносинах з «Ломбардом», про що відповідно зазначається в п. 3 Специфікації) і оцінюється за взаємною згодою «Поклажодавця» та «Ломбарду», про що зазначається в п. 6 Специфікації.

3. Термін дії Договору і дату його припинення зазначено в п. 4 Специфікації.

4. «Поклажодавець»/ інша особа, якщо він/вона є власником Майна або має законні підстави на отримання Майна з «Ломбарду», має право у будь-який час до дати, зазначеної в п.4 Специфікації Договору, забрати Майно з «Ломбарду» за умови здійснення оплати за зберігання майна в порядку, зазначеному в п. 7 Специфікації.

5. «Поклажодавець»/ інша особа, якщо він/вона є власником Майна або має законні підстави на отримання Майна з «Ломбарду», зобов'язаний (а) протягом трьох днів з дати закінчення Договору забрати Майно з «Ломбарду» та здійснити оплату за зберігання майна в порядку, зазначеному в п. 7 Специфікації.

6. «Ломбард» зобов'язаний:

6.1. Зберігати Майно шляхом здійснення всіх необхідних і достатніх заходів для забезпечення його схоронності.

6.2. На вимогу «Поклажодавця» або іншої особи, якщо він/вона є власником Майна або має законні підстави на отримання Майна з «Ломбарду», повернути йому (їй) Майно.

7. «Ломбард», несе відповідальність перед «Поклажодавцем» за втрату Майна – у розмірі його ціни, а за недостачу або ушкодження Майна – у розмірі суми, на яку знизилася його ціна, лише протягом терміну дії Договору;

8. Якщо після спливу трьох місяців з дати, зазначеної в п. 4 Специфікації, «Поклажодавець»/ інша особа, якщо він/вона є власником Майна або має законні підстави на отримання Майна з «Ломбарду» не забрав(ла) Майно з «Ломбарду», то «Ломбард» має право реалізувати Майно шляхом його відчуження, при цьому спосіб відчуження «Ломбард» вибирає на свій власний розсуд. Із суми, отриманої при відчуженні Майна, «Ломбард» має право:

- на вирахування грошових сум, що належить до сплати за зберігання Майна;
- відшкодування витрат, понесених ним на зберігання Майна, його передпродажну підготовку та витрат, що безпосередньо пов'язані з реалізацією Майна.

Після здійснення зазначених відрахувань залишок з суми, отриманої при відчуженні Майна, повертається «Поклажодавцеві»/ іншій особі, якщо він/вона є власником Майна або має законні підстави на отримання Майна, в разі звернення такої особи до «Ломбарду» з письмовою вимогою.

9. Дані Договору зберігання та Специфікації є комерційною таємницею та можуть бути розголошені виключно на підставах, передбачених законодавством України.

10. У всьому іншому, що не передбачено даним Договором зберігання, Сторони керуються чинним законодавством України.

11. Договір зберігання вважається укладеним з дати підписання Сторонами Специфікації та діє до дати, зазначеної в п. 4 Специфікації.

12. Договір зберігання та Специфікацію складено у двох оригінальних примірниках – по одному для кожної із Сторін.

4. 4. Інші види договорів, що укладаються ломбардом, з урахуванням специфіки окремих напрямів діяльності, їх загальний правовий аналіз

Залежно від політики, обраної ломбардом, ломбарди при наданні послуг позики (кредиту) укладають такі договори:

- *договір комісії на реалізацію заставленого майна*, згідно з умовами якого позичальник, як комітент, доручає ломбарду, як комісіонеру, реалізувати заставлене майно до моменту звернення стягнення за узгодженою ціною, відповідно отримані ломбардами кошти від реалізації заставленого майна спрямовуються в рахунок погашення зобов'язань за договором позики (кредиту) в рахунок погашення своїх зобов'язань за договором. При цьому позичальник як комітент сплачує ломбарду як комісіонеру комісійну винагороду, що становить певний відсоток від встановленої ціни продажу; до зазначеного виду правовідносин застосовуються ст.ст.1011–1028 Цивільного кодексу України.
- *договір на проведення оцінки майна*, що передається в заставу, зазначений вид правовідносин регулюється ст.ст.901–907 Цивільного кодексу України.

4.5. Комерційна таємниця та конфіденційна інформація в ломбардній діяльності

Визначення комерційної таємниці та конфіденційної інформації наведено в статтях Цивільного та Господарського кодексів.

Наведемо визначення комерційної таємниці.

Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Конфіденційність – це здатність інформації бути захищеною від несанкціонованого ознайомлення.

Конфіденційна інформація – це відомості, що перебувають у володінні, користуванні чи розпорядженні окремих фізичних та/або юридичних осіб і розкриваються тільки за їхнім бажанням і відповідно до передбачених ними умов.

Одним з головних пріоритетів ломбардів є збереження конфіденційності відомостей про своїх клієнтів. Такий принцип обумовлений нормами, викладеними в ст. 32 Конституції України, ст. 302 Цивільного кодексу України, відповідно до яких не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Ломбарди, як правило, не розголошують інформацію, що міститься в договорах ломбардних позик і застави майна в ломбард, і закріплюють ці положення в договорах позики, застави, положеннями яких визначається, що дані цих договорів є конфіденційною інформацією і можуть бути розголошені лише у випадках, прямо передбачених законодавством України, зокрема, такими є запити органів міліції надати відповідну інформацію, необхідну по справах про злочини, що знаходяться в їхньому провадженні у відношенні проведення операцій застави конкретними особами за наявності в заставі конкретних предметів, що є предметами злочинів.

В кожному відділенні ломбардної установи повинні бути представлені такі документи:

- Копія ліцензії товариства, виданої Міністерством фінансів України;
- Свідоцтво про Державну реєстрацію ломбардної установи;
- Довідка про включення юридичної особи до єдиного державного реєстру;
- Патент;
- Положення про ломбардне відділення (філію);
- Копія свідоцтва про реєстрацію платника ПДВ;
- Свідоцтво про перевірку вимірювального засобу;
- Довідка про реєстрацію книги розрахункових операцій;
- Довідка про опломбування реєстратора розрахункових операцій;
- Довідка про реєстрацію реєстратора розрахункових операцій з відміткою про взяття на облік у районній Державній податковій інспекції;
- Копія додатка до договору оренди вимірювальної техніки;
- Книга обліку розрахункових операцій;
- Правила оформлення, видачі та повернення позики під заставу виробів із золота, срібла, з дорогоцінним камінням та побутової техніки, затверджених керівництвом товариства;
- Інструкція з прийому під заставу ювелірних виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- Методика визначення проби сплавів із дорогоцінних металів;
- Методика оцінювання побутової та офісної техніки (для технічних ломбардів);
- Інструкція з оцінювання побутової та офісної техніки, що приймаються у заклад (технічний ломбард);
- Договір на охорону з дислокацією (копія договору);
- Інформація про встановлення в Україні видів проб для виробів з дорогоцінних металів;
- Порядок експертизи дорогоцінного каміння, каміння органогенного утворення;
- Зображення державних пробірних клейм;
- Витяги зі статей 12, 14 Закону України «Про захист прав споживачів»;
- Правила побутового обслуговування населення;
- Перелік категорій громадян, які користуються пільгами в отриманні побутових послуг;
- Номери телефонів місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів державного захисту споживачів;
- Інформація про повне найменування виконавця, його адреса, номери телефонів, ПІБ керівника;
- Інформація про працівників (бейджи);
- Акт прийому в експлуатацію пожежної сигналізації;
- Інструкція з ПБ;
- Договір оренди приміщення;
- Наявність вогнегасників;
- Журнал реєстрації перевірок;
- Книга відгуків та пропозицій.

Тема 5. Специфіка трудових відносин у ломбарді

5.1. Правове регулювання трудових відносин

Трудові відносини в Україні регулюються Кодексом законів про працю (КЗпП). Законодавство про працю поширюється на працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності, галузевої приналежності, а також на осіб, які працюють за трудовими договорами у фізичних осіб.

Основним елементом правового регулювання трудових відносин є трудовий договір — угода між працівником і власником підприємства або уповноваженим органом, за якою працівник зобов’я-

зується виконувати роботу, визначену цим договором, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства зобов'язується виплачувати працівнику заробітну плату і забезпечувати необхідні умови праці. Працівник має право укласти трудовий договір на одному або одночасно на кількох підприємствах, якщо інше не передбачено законодавством. Особливою формою трудового договору є контракт.

Трудовий договір може бути:

- безстроковим, що укладається на невизначений термін;
- терміновим, що укладається на певний термін, установлений за узгодженням сторін, або на час виконання визначеної роботи.

Трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Укладання договору оформляється наказом або розпорядженням власника (керівника) про зарахування працівника на роботу. Договір вважається укладеним і тоді, коли наказ не було видано, але працівника фактично було допущено до роботи. Не може бути відмовлено в укладанні трудового договору особам, запрошеним на роботу в порядку переведення з іншого підприємства за домовленістю керівників. Забороняється укладання трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я.

Під час укладання договору забороняється вимагати від тих, хто влаштовується на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження і документи, подання яких не передбачено законодавством.

На підприємстві може бути запроваджено обмеження спільної роботи осіб, які є близькими родичами, якщо вони безпосередньо підпорядковані або підконтрольні один одному.

Під час укладання договору може бути встановлено випробувальний термін. Умову випробувального терміну слід зазначати в наказі. Випробувальний термін не встановлюється особам, які не досягли 18 років, молодим фахівцям, звільненим у запас з військової служби. Випробувальний термін не може перевищувати трьох, а в окремих випадках – шести місяців, для робітників не може перевищувати одного місяця. Якщо після закінчення випробувального терміну працівник продовжує працювати, то він вважається таким, який витримав його, і наступне розірвання трудового договору допускається тільки на загальних підставах.

Підстави припинення трудового договору наведено у табл 5.1.

Таблиця 1

Підстави для звільнення

№ з/п	Підстава	Стаття КЗпП
1	Установлення протягом випробувального терміну невідповідності працівника роботі	Ст. 28
2	Угода сторін	Ст. 36, п. 1
3	Закінчення терміну дії договору	Ст. 36, п. 2
4	Призов на військову службу	Ст. 36, п. 3
5	Переведення працівника за його згодою на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду	Ст. 36, п. 5
6	Відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку з істотними змінами умов праці	Ст. 36, п. 6
7	Набрання сили вироку суду, за яким працівника засуджено до позбавлення волі, виправних робіт не за місцем роботи	Ст. 36, п. 7

Продовження табл. 1

8	Направлення працівника постановою суду до лікувально-трудового профілакторію	Ст. 37
9	Розірвання трудового договору з ініціативи працівника	
10	Розірвання трудового договору з ініціативи власника в таких випадках: зміна в організації виробництва і праці (скорочення чисельності або штату, реорганізація та ліквідація підприємства); виявлення невідповідності працівником займаній посаді або виконуваній роботі в результаті недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, що перешкоджають продовженню цієї роботи; систематичне невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного або громадського стягнення; прогул без поважних причин (у тому числі відсутність на роботі більше трьох годин протягом робочого дня); відсутність на роботі протягом більше чотирьох місяців поспіль у результаті тимчасової непрацездатності (не враховуючи відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами); поновлення на роботі працівника, який виконував цю роботу раніше; поява на роботі в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння; учинення розкрадання майна власника за місцем роботи (якщо розкрадання встановлене судом або органом, який накладає адміністративні стягнення); одиничне грубе порушення трудових обов'язків керівником і його заступником, головним бухгалтером і його заступником; учинення дій працівником, який безпосередньо обслуговує грошові або товарні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довіри до нього з боку власника або уповноваженого ним органу; учинення працівником, який виконує виховні функції, аморального вчинку, несумісного з продовженням даної роботи	Статті 38, 39 Ст. 40, п. 1 Ст. 40, п. 2 Ст. 40, п. 3 Ст. 40, п. 4 Ст. 40, п. 5 Ст. 40, п. 6 Ст. 40, п. 7 Ст. 40, п. 8 Ст. 41, п. 1 Ст. 41, п. 2 Ст. 41, п. 3
11	Розірвання трудового договору за вимогою профспілки або іншого уповноваженого на представництво колективом органу	Ст. 45

5.2. Матеріальна відповідальність працівників ломбарду. Правові підстави виникнення матеріальної відповідальності працівників ломбарду та її специфічні риси

За загальним правилом, установленим у ст.130 КЗпП, працівники несуть матеріальну відповідальність за збиток, заподіяний підприємству, установі, організації внаслідок порушення ними своїх трудових обов'язків. Матеріальна відповідальність працівника не залежить від його притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності й може здійснюватися одночасно.

Індивідуальна матеріальна відповідальність (у межах і за умов, установлених КЗпП) настає для працівника через самий факт заподіяння збитку підприємству, поширюється на кожного працівника незалежно від займаної посади і виконуваної роботи (крім членів трудових бригад, з якими укладено відповідні договори про колективну відповідальність).

Матеріальна відповідальність працівника може бути повною або частковою (повне або часткове відшкодування збитку).

Повне відшкодування матеріального збитку, заподіяного підприємству працівником (повна матеріальна відповідальність, далі – ПМВ), можливе тільки у випадках, зазначених у ст. 134 КЗпП:

- між працівником і підприємством укладено письмовий договір про ПМВ за встановленою формою;
- товарно-матеріальні цінності (далі – ТМЦ) отримано працівником у підзвіт за разовим дорученням чи за іншими разовими документами (накладна, квитанція, рахунок-фактура тощо);
- збиток заподіяно діями, що містять ознаки карного злочину (адміністративні правопорушення не враховуються, потрібен відповідний вирок суду або постановою слідчого про припинення кримінальної справи за так званими нереабілітуючими підставами);
- збиток заподіяно у нетверезому стані;
- збиток заподіяно внаслідок нестачі, навмисного знищення або псування ТМЦ, у т. ч. під час їх виготовлення, а також інструментів, спецодягу, виданого працівнику в користування;
- ПМВ передбачена іншими законодавчими актами (крім ст. 143 КЗпП) – за перевитрату ПММ на автомобільному транспорті, під час звільнення за певними підставами молодого фахівця, що навчався за рахунок свого підприємства, та ін.;
- збиток заподіяно не при виконанні трудових обов'язків (поза робочим часом чи під час використання службового автомобіля, комп'ютера в робочий час, але в особистих цілях та ін.);
- збиток, заподіяний посадовою особою (керівником), винним у незаконному звільненні або переведенні працівника (виплати за вимушений прогул, за затримку розрахунку тощо) – фактично йдеться про керівника, який підписав відповідний наказ або дав усне розпорядження.

ПМВ працівника, тобто відшкодування збитку підприємству в повному обсязі допускається, серед іншого, під час укладання з таким працівником спеціального письмового договору, в таких випадках необхідно керуватися ст. 135-1 КЗпП.

Умовами для укладання таких договорів є:

- 1) досягнення працівником 18-річного віку;
- 2) працівник займає посаду, виконує роботи, безпосередньо пов'язані зі зберіганням, обробленням, продажем (відпусканням) переданих йому ТМЦ – необхідний наказ (інструкція) про його функціональні (посадові) обов'язки;
- 3) зазначені посади і роботи повинні бути включені до переліку, затвердженого в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Остання умова потребує окремого коментарю. На практиці до цього часу застосовується перелік робіт і посад, за якими допускається укладання договорів про ПМВ, затверджений спільною постановою Держкомітету СРСР по праці і соціальних питаннях і Секретаріату ВЦРПС від 28.12.77 № 447/24 (застосування законодавства колишнього СРСР допускається на підставі постанови Верховної Ради України від 12.09.91 № 1545). Цією постановою затверджено й типову форму договору про ПМВ працівника.

Якщо керуватися вищезгаданим переліком, то він містить назви як посад, так і робіт, за якими укладають договори про ПМВ. Серед посад можна назвати касирів, завідувачів магазинів, аптек і їх заступників, експедиторів з перевезення вантажів тощо. Серед робіт – приймання, зберігання, оброблення, відпускання ТМЦ на складах, базах, АЗС, у коморах, гардеробах, приймання від населення усіх видів платежів (фактично – це вся роздрібна торгівля) та ін. Самий перелік є вичерпним. Під час укладання договору про ПМВ з працівником, посада або виконувана робота якого відсутні в переліку, такий договір є недійсним.

Наявність типової форми договору з працівником про ПМВ означає, що не можна довільно скласти його на свій розсуд. Така типова форма затверджена додатком 2 до спільної постанови Держкомітету СРСР по праці і соціальних питаннях і Секретаріату ВЦРПС від 28.12.77 № 447/24, у якому досить детально розписано обов'язки як адміністрації, так і самого працівника.

Таким чином, керуючись викладеними правовими засадами, ломбарди укладають з касирами, оцінювачами (іншими працівниками, що здійснюють оформлення ломбардних операцій) договори про повну матеріальну відповідальність.

Залежно від того, яким чином в ломбарді організовано технологічний процес проведення ломбардних операцій, ломбард також може запроваджувати колективну (бригадну) відповідальність працівників за неналежне зберігання переданого в заставу майна.

5.3. Кваліфікаційні вимоги, встановлені законодавством для окремих працівників ломбарду

Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 13.07.2004 № 1590 затверджено Професійні вимоги до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ.

Керівник ломбарду (керівник ломбарду – голова виконавчого органу, якщо виконавчий орган колегіальний), директор (президент) (якщо виконавчий орган одноосібний), керівник відокремленого структурного підрозділу, а також особи, які їх заміщують, повинні відповідати таким професійним вимогам:

- а) мати вищу освіту (спеціаліст або магістр);
- б) пройти підвищення кваліфікації за формою «спеціалізація» відповідно до програм, погоджених із Держфінпослуг;
- в) мати не менший ніж 5-річний загальний стаж трудової діяльності, з якого: стаж роботи на керівних посадах не менший одного року;
- г) протягом останніх п'яти років не бути керівником, фінансовим директором або головним бухгалтером фінансової установи, визнаної банкрутом, підданої процедурі примусової ліквідації, або до якої було застосовано захід впливу відповідним органом, який здійснює регулювання ринків фінансових послуг, у вигляді відсторонення керівництва від управління фінансовою установою та призначення тимчасової адміністрації;
- д) не мати непогашеної судимості за умисні злочини, злочини у сфері господарської та службової діяльності, а також не бути позбавленим права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю.

Головний бухгалтер ломбарду повинен відповідати таким професійним вимогам:

- а) мати вищу освіту (спеціаліст, магістр);
- б) пройти підвищення кваліфікації за формою «спеціалізація» відповідно до програм, погоджених із Держфінпослуг;
- в) мати стаж роботи на посадах головного бухгалтера або бухгалтера, фінансового директора не менший двох років, зокрема, на ринках фінансових послуг – не менший одного року (для головного бухгалтера кредитної спілки та ломбарду – мати стаж роботи на посадах головного бухгалтера або бухгалтера, фінансового директора не менший трьох років);
- г) протягом останніх п'яти років не бути керівником, фінансовим директором або головним бухгалтером фінансової установи, визнаної банкрутом, підданої процедурі примусової ліквідації, або до якої було застосовано захід впливу відповідним органом, який здійснює регулювання ринків фінансових послуг, у вигляді відсторонення керівництва від управління фінансовою установою та призначення тимчасової адміністрації;
- д) не мати непогашеної судимості за умисні злочини, злочини у сфері господарської та службової діяльності, а також не бути позбавленим права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю.

Керівникам фінансових установ привести посадові інструкції у відповідність до цих Професійних вимог. Фінансові установи, керівники та/або головні бухгалтери яких не відповідають вимогам щодо вищої освіти, повинні привести свій керівний склад у відповідність до нього протягом двох років з дня набрання чинності Професійними вимогами.

**Тема 6. Державний контроль за діяльністю ломбардів.
Взаємовідносини ломбардів з правоохоронними органами**

6.1. Державні органи, що здійснюють контроль за діяльністю ломбардів

Згідно із законодавством України міністерства та відомства тим чи іншим шляхом мають право здійснювати контроль за діяльністю ломбардів.

Зокрема, контролюючими органами, які мають право здійснювати контроль за діяльністю ломбардів, є:

- Державна податкова служба;
- Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;
- Міністерство внутрішніх справ;
- Міністерство фінансів України;
- Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики;
- Державний департамент пожежної безпеки МНС України;
- Державна санітарно-епідеміологічна служба;
- інші державні органи, які в межах своєї компетенції мають право здійснювати контроль за діяльністю ломбардів.

Правові основи здійснення контролю за діяльністю ломбардів, повноваження, функції, обов'язки та права органів контролю закріплені у багатьох загальних та спеціальних законодавчих і нормативно-правових актах.

6.2. Порядок здійснення контролю державними органами за діяльністю ломбардів

Органами, які контролюють та найчастіше здійснюють перевірки діяльності ломбардів, зокрема є:

1. Органи державної податкової служби

Основними завданнями органів податкової служби є контроль за дотриманням податкового законодавства, правильністю обчислення, повною і своєчасною сплатою до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів) тощо. До компетенції податкової служби належить контроль за операціями з готівкою, зокрема за дотриманням лімітів каси, розрахунків з клієнтами ломбардів через електронні контрольні-касові апарати, за наявністю державної реєстрації та відповідних ліцензій.

Органи державної податкової служби при здійсненні контролю за діяльністю ломбардів керуються, зокрема:

- Законом України «Про державну податкову службу в Україні» від 04.12.1990 №509-ХІІ;
- Законом України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21.12.2000 № 2181-ІІІ;
- Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 №265/96-ВР;
- Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 № 334/94-ВР;
- Законом України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 №1251-ХІІ;
- Законом України «Про податок на додану вартість» від 03.04.1997 № 168/97-ВР;
- Указом Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.1998 № 817/98;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

В основному органами податкової служби контроль за діяльністю ломбардів здійснюється шляхом проведення планових та позапланових перевірок.

2. Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики

Основними завданнями Комітету є здійснення державного метрологічного контролю і нагляду, здійснення державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів.

Комітет при здійсненні контролю за діяльністю ломбардів керується, зокрема:

- Законом України «Про захист прав споживачів» в редакції Закону від 15.12.1993 № 3682-ХІІ;
- Законом України «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 15.06.2004 № 1765-ІV;
- Указом Президента України «Питання Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики» від 18.03.2003 № 225/2003;
- наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 17.05.2000 № 315 «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення державного метрологічного нагляду за забезпеченням єдності вимірювань»;
- наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 24.12.2001 № 633 «Про затвердження Правил користування засобами вимірювальної техніки у сфері торгівлі, громадського харчування та надання послуг»;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

В основному Комітетом контроль за діяльністю ломбардів здійснюється шляхом проведення планових та позапланових перевірок.

3. Державна санітарно-епідеміологічна служба

Основними завданнями СЕС є здійснення санітарно-епідеміологічного контролю у сфері підприємства, контроль за дотриманням санітарних норм, видача дозвілів.

СЕС при здійсненні контролю за діяльністю ломбардів керується, зокрема:

- Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 № 4004-ХІІ;
- Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-ХІІ;
- постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні» від 22.06.1999 № 1109;
- постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу України» від 19.08.2002 № 1218;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

Контроль за діяльністю ломбардів здійснюється СЕС шляхом проведення планових та позапланових перевірок.

4. Державний департамент пожежної безпеки МНС України

Основними завданнями Департаменту є здійснення державного нагляду за виконанням підприємствами, установами і організаціями, у т.ч. ломбардами, а також посадовими особами і громадянами законодавства з питань пожежної безпеки, протипожежних вимог стандартів, норм і правил.

Департамент при здійсненні контролю за діяльністю ломбардів керується, зокрема:

- Законом України «Про пожежну безпеку» від 17.12.1993 № 3745-ХІІ;
- постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо виконання Закону України «Про пожежну безпеку» від 26.07.1994 № 508;
- постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний департамент пожежної безпеки» від 11.04.2002 № 500;
- наказом МНС України «Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні» від 19.10.2004 № 126;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

Контроль за діяльністю ломбардів здійснюється Департаментом шляхом проведення планових та позапланових перевірок.

5. Міністерство фінансів України

Міністерство фінансів України як орган ліцензування здійснює контроль за додержанням ломбардами ліцензійних умов провадження господарської діяльності з торгівлі виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

Мінфін при здійсненні контролю за діяльністю ломбардів керується, зокрема:

- Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 № 1775-III;
- Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 № 637/97-ВР;
- наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства фінансів України від 26 грудня 2000 року № 82/350 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, з виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівлі виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, зі збирання, первинної обробки відходів і брухту дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння»;
- наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства фінансів України від 01.08.2001 № 102/362 «Про затвердження Порядку контролю за додержанням ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння; з виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівлі виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння; зі збирання, первинної обробки відходів і брухту дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння»;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

Контроль за діяльністю ломбардів здійснюється Мінфіном шляхом проведення планових та позапланових перевірок.

6. Державна пробірня служба Міністерства фінансів України

Основними завданнями пробірної служби є участь у межах своєї компетенції в реалізації державної політики у сфері здійснення державного пробірного контролю за якістю дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, виробів з них та матеріалів, що містять дорогоцінні метали, і за здійсненням операцій із зазначеними цінностями; виконує контрольні-наглядні функції у сфері державного пробірного контролю, а також регулятивні та дозвільно-реєстраційні функції щодо фізичних та юридичних осіб, у т.ч. ломбардів.

Пробірня служба при здійсненні контролю за діяльністю ломбардів керується, зокрема:

- Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 № 637/97-ВР;
- постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної пробірної служби та казенних підприємств пробірного контролю» від 28.04.2000 № 732;
- наказом Міністерства фінансів України від 18 травня 2001 року № 240 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення перевірок щодо додержання чинного законодавства при виконанні операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням; Положення про здійснен-

ня державного пробірної контролю за якістю ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, призначених для реалізації суб'єктами господарювання; Порядку відбирання проб сировини, матеріалів, брухту і відходів дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння і вилучення зразків ювелірних та побутових виробів в організаціях, що перевіряються»;

■ іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

В основному контроль за діяльністю ломбардів здійснюється пробірною службою шляхом проведення планових та позапланових перевірок.

Крім того, пробірні служба проводить обстеження ломбардів з метою встановлення їх спроможності щодо провадження господарської діяльності відповідно до вимог ліцензійних умов.

7. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України

Основними завданнями Держфінпослуг є здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і додержанням законодавства в цій сфері, а також законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансовими установами, у т.ч. ломбардами.

Держфінпослуг при здійсненні контролю за діяльністю ломбардів керується, зокрема:

- Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV;
- Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III;
- Указом Президента України від 04.04.2003 № 292/2003 «Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України»;
- Указом Президента України від 22.07.2003 № 740/2003 «Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму»;
- Указом Президента України від 19.07.2001 № 532 «Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом»;
- Указом Президента України від 10.12.2001 № 1199 «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»;
- постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1800 «Про затвердження Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардів»;
- розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.10.2003 № 96 «Про затвердження Правил проведення перевірок Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України»;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

В основному контроль за діяльністю ломбардів Держфінпослуг здійснюється шляхом проведення планових та позапланових перевірок.

6.3. Взаємовідносини ломбардів з правоохоронними органами

До правоохоронних органів в Україні належать:

1. Міністерство внутрішніх справ України.
2. Прокуратура.
3. Інші органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Міністерство внутрішніх справ України

Із правоохоронних органів ломбарди найчастіше контактують із співробітниками органів внутрішніх справ, а саме при проведенні ними перевірок ломбардів (насамперед УБЕЗ), проведенні співробітниками органів внутрішніх справ в ломбардах виїмок предметів закладу та документів, які мають значення для справи, а також у зв'язку з необхідністю отримання органами внутрішніх справ від ломбардів відповідної інформації, необхідної у справах про злочини, що знаходяться у провадженні, щодо проведення операцій закладу конкретними особами чи наявності у якості предметів закладу конкретних виробів.

Повноваження, функції, обов'язки та права органів внутрішніх справ, крім Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 № 565-ХІІ, також закріплено в інших загальних та спеціальних законодавчих і нормативно-правових актах.

Органи внутрішніх справ у своїй діяльності керуються, зокрема:

- Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-ХІІ;
- Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-ХІІ;
- Кримінально-процесуальним кодексом України від 28.12.1960;
- Кодексом України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984;
- постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю» від 05.07.1993. № 510;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

Прокуратура України

Прокуратура серед правоохоронних органів займає особливе місце та виконує, з одного боку, функції по боротьбі зі злочинністю, а з другого – координує діяльність інших правоохоронних органів.

Одним із основних завдань прокуратури є нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності, посадовими особами та громадянами.

Перевірку виконання законів органи прокуратури здійснюють за заявами та іншими повідомленнями про порушення законності, що потребують прокурорського реагування, а за наявності підстав – також з власної ініціативи прокурора.

Ломбарди останнім часом контактують із співробітниками прокуратури в основному при перевірці органами прокуратури додержання ломбардами законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також за необхідності отримання органами прокуратури від ломбардів відповідної інформації, необхідної у справах про злочини, що знаходяться у провадженні, щодо проведення операцій закладу конкретними особами чи наявності у якості предметів закладу конкретних виробів.

Повноваження, функції, обов'язки та права органів прокуратури закріплені у Законі України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 № 1789-ХІІ.

Крім вищевказаного Закону органи прокуратури у своїй діяльності керуються, зокрема:

- Законом України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР;
- Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-ХІІ;
- Кримінально-процесуальним кодексом України;
- Кодексом України про адміністративні правопорушення;
- іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

Тема 7. Фінансовий моніторинг в ломбардах

7.1. Законодавство України з питань фінансового моніторингу та сфера його застосування

Законодавчі та нормативно-правові акти України, міжнародні акти, що регулюють відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, визначають загальні засади заходів боротьби з відмиванням грошей і призначені для універсального застосування, регулюють відносини у цій сфері, встановлюють вимоги та визначають механізм виконання суб'єктами фінансового моніторингу завдань та обов'язків з проведення фінансового моніторингу, встановлюють відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Дія законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, поширюється на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, а також юридичних осіб, їх філії, представництва та інші відокремлені підрозділи, що забезпечують здійснення фінансових операцій на території України, а також поза її межами відповідно до міжнародних договорів України.

Загальна характеристика Сорока рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)

У 1989 році на зустрічі керівників країн Великої Сімки в Парижі було створено Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

Групі з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) були надані повноваження щодо дослідження методів та тенденцій відмивання грошей, розгляду уже вжитих заходів на національному або міжнародному рівні та визначення заходів, які ще треба здійснювати з метою боротьби проти відмивання грошей. Відмивання грошей — це процес, який дозволяє приховати незаконне походження таких грошей.

В квітні 1990 року FATF склала звіт, в якому було вміщено сорок рекомендацій, що забезпечують загальні засади для заходів, необхідних у боротьбі проти відмивання грошей, і призначені для універсального застосування. У 1996 та 2003 роках Рекомендації були переглянуті з метою відображення типів відмивання грошей, які змінюються.

Серед основних зобов'язань, вміщених у Рекомендаціях, які необхідно ефективно реалізовувати, такі:

- криміналізація відмивання грошей, отриманих в результаті тяжких злочинів (рекомендація 4) та прийняття законів про арешт та конфіскацію коштів, отриманих злочинним шляхом (рекомендація 7);
- зобов'язання для фінансових установ здійснювати ідентифікацію всіх своїх клієнтів, у тому числі будь-яких осіб, до яких перейшла певна власність, та належне ведення обліку (рекомендації 10 та 12);
- вимога до фінансових установ повідомляти компетентним національним органам про підозрілі операції (рекомендація 15) та запроваджувати широке коло заходів внутрішнього контролю (рекомендація 19);
- адекватні системи контролю та нагляду за діяльністю фінансових установ (рекомендації 26–29);
- необхідність підписання міжнародних угод та прийняття національного законодавства, яке би дало змогу країнам здійснювати оперативну і ефективну співпрацю на всіх рівнях (рекомендації 32–40).

Загальна характеристика Восьми рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) по боротьбі з фінансуванням тероризму

FATF, визнаючи необхідність дій по боротьбі із фінансуванням терористичної діяльності, прийняла спеціальні рекомендації з цього питання, які доповнюють 40 рекомендацій по бо-

ротьбі з відмиванням грошей, та є основами виявлення, запобігання і припинення фінансування тероризму.

Серед основних зобов'язань, вміщених в Рекомендаціях, які необхідно ефективно реалізовувати, такі:

- впровадження положень «Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму» від 09 грудня 1999 року, резолюцій ООН про запобігання та припинення фінансування тероризму;
- визнання злочинного характеру фінансування тероризму та пов'язаного з ним відмивання грошей;
- заморожування та конфіскація активів терористів;
- негайне повідомлення уповноваженим органам про підозрілі операції, пов'язані з фінансуванням тероризму;
- міжнародне співробітництво з питань запобігання фінансування тероризму;
- прийняття заходів щодо забезпечення відповідності системи грошових переказів нормативам FATF для кредитних організацій.

Міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансування тероризму. Органи, уповноважені здійснювати міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансування тероризму

Міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму здійснюється відповідно до Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 рік), інших міжнародних договорів України, Закону України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», інших нормативно-правових актів.

Центральним органом, на який покладаються повноваження щодо здійснення міжнародного співробітництва у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму, є Міністерство юстиції України – щодо судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, і Генеральна прокуратура України – щодо вчинення процесуальних дій під час розслідування кримінальних справ (проведення окремих процесуальних дій щодо справ про виявлення доходів).

Уповноважений орган співпрацює з відповідними органами іноземних держав щодо обміну інформацією про ознаки легалізації (відмивання) доходів, у межах своєї компетенції забезпечує співробітництво з Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) та іншими міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів.

7.2. Система фінансового моніторингу України.

Операції, що підлягають обов'язковому та/ або внутрішньому моніторингу

Терміни та визначення, що вживаються в законодавчих та нормативно-правових актах України, що регулюють відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму

У законодавчих та нормативно-правових актах України, що регулюють відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, вживаються наступні терміни та визначення у такому значенні:

доходи – це будь-яка економічна вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передує легалізації (відмиванню доходів), яка може складатися з матеріальної власності чи власності, що виражена в правах, а так само включає рухоме чи нерухоме майно та документи, які підтверджують право на таку власність або частку в ній;

суспільно небезпечне протиправне діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів, – діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк три і більше років (за виключенням діянь, передбачених статтями 207, 212 Кримінального кодексу Украї-

ни) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави, і за таке ж саме діяння передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України, та внаслідок вчинення якого є незаконно одержані доходи;

легалізація (відмивання) доходів – вчинення дій, визначених статтею 2 Закону України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (до дій, згідно зі ст. 2 цього Закону, які відносяться до легалізації (відмивання) доходів, відносяться дії, спрямовані на приховування чи маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів або іншого майна, за умови усвідомлення особою, що вони були доходами), з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню доходами або дій, спрямованих на приховування джерел походження таких доходів;

фінансова операція – будь-яка операція, пов'язана із здійсненням або забезпеченням здійснення платежу за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу, зокрема:

- внесення або зняття депозиту (внеску, вкладу);
- переказ грошей з рахунка на рахунок;
- обмін валюти;
- надання послуг з випуску, купівлі або продажу цінних паперів та інших видів фінансових активів;
- надання або отримання позики або кредиту;
- страхування (перестраховування);
- надання фінансових гарантій та зобов'язань;
- довірче управління портфелем цінних паперів;
- фінансовий лізинг;
- здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- надання послуг з випуску, купівлі, продажу і обслуговування чеків, векселів, платіжних карток, грошових поштових переказів та інших платіжних інструментів;
- відкриття рахунка.

Обов'язковий фінансовий моніторинг – це сукупність заходів спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу з аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства України.

Внутрішній фінансовий моніторинг – діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу по виявленню, відповідно до цього Закону, фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів.

Система та суб'єкти фінансового моніторингу

Система фінансового моніторингу складається з двох рівнів – первинного та державного.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є:

- центральні органи виконавчої влади та Національний банк України, які відповідно до Закону виконують функції регулювання та нагляду за діяльністю юридичних осіб, що забезпечують здійснення фінансових операцій;
- спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом (далі – Уповноважений орган або Держфінмоніторинг).

Згідно зі Законом України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (далі – Закон № 249-IV) та положенням про Державний комітет фінансового моніторингу України, затвердженого Указом Президента України від 24 грудня 2004 року № 1527/2004, завданнями Уповноваженого органу є:

- збір, обробка і аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
- участь у реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів;
- створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів;
- налагодження співробітництва, взаємодії та інформаційного обміну з органами державної влади, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями в зазначеній сфері;
- забезпечення представництва України в установленому порядку в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів.

Уповноважений орган відповідно до покладених на нього завдань:

- вносить пропозиції щодо розробки законодавчих актів, в установленому порядку бере участь у підготовці інших нормативно-правових актів з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- отримує від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання на запит інформацію, необхідну для реалізації покладених на нього завдань;
- співпрацює з органами виконавчої влади, іншими державними органами, завданнями яких є запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- за наявності достатніх підстав, що фінансова операція може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів або фінансуванням тероризму, надає до правоохоронних органів, згідно з компетенцією, відповідні узагальнені матеріали;
- бере участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- досліджує методи та фінансові схеми легалізації (відмивання) доходів і фінансування тероризму;
- здійснює координацію та методичне забезпечення діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- провадить аналіз ефективності заходів, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- сприяє виявленню в фінансових операціях ознак фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу використання доходів;
- забезпечує ведення обліку фінансових операцій, що мають ознаки таких, що підлягають фінансовому моніторингу, в установленому законодавством порядку;
- бере участь за дорученням Кабінету Міністрів України у підготовці відповідних міжнародних договорів України;
- виконує інші функції, що впливають з покладених на нього завдань.

Уповноважений орган має право:

- залучати до розгляду питань, що належать до його компетенції, спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками);
- одержувати в установленому законодавством порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію (у тому числі ту, що становить банківську або комерційну таємницю), необхідну для виконання покладених на нього завдань;
- одержувати в установленому законодавством порядку від центральних органів виконавчої влади та Національного банку України, які, згідно із Законом № 249-IV, одержують узагальнені мате-

ріали про фінансові операції від Уповноваженого органу, інформацію про хід опрацювання та вжиття відповідних заходів на підставі отриманих матеріалів;

- здійснювати в установленому законодавством порядку доступ, в тому числі автоматизований, до баз даних інших суб'єктів державного фінансового моніторингу та органів державної виконавчої влади;
- укладати в установленому законодавством порядку міжнародні договори міжвідомчого характеру з відповідними органами інших держав з питань співробітництва;
- видавати нормативно-правові акти, необхідні для виконання ним завдань та функцій, передбачених статтею 13 Закону № 249-IV.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є:

- банки, страхові та інші фінансові установи;
- платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи;
- товарні, фондові та інші біржі;
- професійні учасники ринку цінних паперів;
- інститути спільного інвестування;
- гральні заклади, ломбарди, юридичні особи, які проводять будь-які лотереї;
- підприємства, організації, які здійснюють управління інвестиційними фондами чи недержавними пенсійними фондами;
- підприємства і об'єднання зв'язку, інші не кредитні організації, які здійснюють переказ грошових коштів;
- інші юридичні особи, які відповідно до законодавства здійснюють фінансові операції.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу на підставі та на виконання Закону № 249-IV зобов'язаний:

- провадити ідентифікацію особи, яка здійснює фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу відповідно до Закону № 249-IV, або відкриває рахунок (в тому числі депозитний), на підставі наданих в установленому порядку документів або за наявності підстав вважати, що інформація щодо ідентифікації особи потребує уточнення;
- забезпечувати виявлення і реєстрацію фінансових операцій, що відповідно до Закону № 249-IV підлягають фінансовому моніторингу;
- надавати Уповноваженому органу інформацію про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту її реєстрації;
- сприяти працівникам Уповноваженого органу у проведенні аналізу фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
- надавати відповідно до законодавства додаткову інформацію на запит Уповноваженого органу, пов'язану з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу, в тому числі таку, що становить банківську та комерційну таємницю, не пізніше, ніж протягом трьох робочих днів з моменту отримання запиту;
- сприяти суб'єктам державного фінансового моніторингу з питань проведення аналізу фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- вживати заходів щодо запобігання розголошенню (у тому числі особам, стосовно фінансових операцій яких проводиться перевірка) інформації, яка надається Уповноваженому органу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу (в тому числі про факт подання такої інформації);
- зберігати документи, які стосуються ідентифікації осіб, якими здійснено фінансову операцію, що згідно з Законом № 249-IV підлягає фінансовому моніторингу, та всю документацію про здійснення фінансової операції протягом п'яти років після проведення такої фінансової операції.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу з урахуванням вимог чинного законодавства і нормативно-правових актів Уповноваженого органу встановлює правила проведення внутрішнього фінансового моніторингу та призначає працівника, відповідального за його проведення.

Крім вищевказаного Закону завдання, функції, права та обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу під час організації та проведення заходів фінансового моніторингу встановлені також у Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів і ломбардів, затверджених постановою КМУ від 20.11.2003 року № 1800, Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25 та іншими нормативно-правовими актами.

Згідно зі статтею 10 Закону № 249-IV до суб'єктів державного фінансового моніторингу (за винятком Уповноваженого органу), які відповідно до законодавства виконують функції регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, відносяться Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, а також спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг).

Держфінпослуг як суб'єкт державного фінансового моніторингу зобов'язаний:

- вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання завдань та обов'язків, передбачених Законом № 249-IV;
- провадити перевірку стану організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу, вживати заходів, передбачених Законом № 249-IV;
- під час здійснення нагляду перевіряти виконання вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму, вживати в установленому законодавством порядку заходів, передбачених Законом № 249-IV;
- інформувати Уповноважений орган про виявлені випадки порушення законодавства суб'єктами первинного фінансового моніторингу;
- забезпечувати зберігання інформації, одержаної від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу і правоохоронних органів;
- погоджувати з Уповноваженим органом будь-які нормативні документи, що стосуються питань, пов'язаних з виконанням вимог Закону № 249-IV;
- надавати Уповноваженому органу інформацію і документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань (за винятком інформації щодо особистого життя громадян), в порядку, визначеному законодавством.

Проводити перевірки виконання вимог актів законодавства із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, згідно зі законодавством має право Держфінпослуг, прокуратура – у порядку нагляду за додержанням законності та правоохоронні органи – при наявності законних підстав (проведення слідчих дій по порушеній кримінальній справі).

Проведення перевірок виконання вимог актів законодавства із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, Держфінпослуг здійснюється згідно з Порядком проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, затверджених Розпорядженням Держфінпослуг від 05 серпня 2003 року № 26.

Цей порядок регулює проведення перевірок фінансових установ, за діяльністю яких здійснює нагляд Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, а також юридичних осіб, які за своїм статусом не є фінансовими установами, але надають фінансові послуги (далі –

установи) на предмет дотримання вимог Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» та інших нормативно-правових актів.

Перевірки проводяться з метою контролю за діяльністю установ щодо виконання ними вимог законодавства, яке регулює діяльність установи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Питання програми перевірок визначаються у кожному окремому випадку з урахуванням специфіки діяльності установи. При цьому обов'язково перевіряється дотримання вимог законодавства щодо:

- 1) призначення працівника установи, відповідального за проведення фінансового моніторингу;
- 2) наявності правил проведення фінансового моніторингу, їх поновлення, а також програм його здійснення;
- 3) забезпечення реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- 4) ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції;
- 5) своєчасності та повноти подання інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу;
- 6) зберігання документів, пов'язаних із здійсненням установами заходів з фінансового моніторингу;
- 7) організації навчання персоналу установи щодо методів виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому внутрішньому фінансовому моніторингу.

Працівники Держфінпослуг у межах повноважень проводять перевірку дотримання установами вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, вживаючи для цього всі передбачені законодавством заходи.

Проведення перевірки

Перед початком проведення перевірки особи, що її здійснюють, пред'являють керівнику установи, що перевіряється, або посадовій особі, яка його заміщає, посвідчення на перевірку, повідомляють про свої повноваження згідно зі статтею 17 Закону України № 249-IV, знайомлять з підставами перевірки.

Зазначені особи мають право:

- здійснювати інспектування за місцезнаходженням юридичної особи, що перевіряється;
- запрошувати посадових осіб цієї юридичної особи для надання пояснень та вимагати надання необхідної інформації та документів.

Особи, які здійснюють перевірку, під час проведення перевірок зобов'язані:

- дотримуватися вимог законодавства України та цього порядку;
- не допускати дій та вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію їх та Держфінпослуг;
- не розголошувати інформацію, отриману під час перевірки, без згоди керівника установи, діяльність якої перевіряється, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Особа, що здійснює перевірку, має право вимагати надання установами, що перевіряються, копій, виписок, витягів із відповідних документів, завірених підписом керівника установи або особи, яка його заміщає, та скріплених круглою печаткою, для приєднання їх до матеріалів перевірки.

За наслідками перевірки складається акт у трьох примірниках, який підписується особою, що провела перевірку, керівником та працівником, відповідальним за проведення фінансового моніторингу установи. У разі виявлення порушення до акта додають документи, які підтверджують факт порушення. Якщо керівник або працівник, відповідальний за проведення фінансового моніторингу, відмовляються від підписання акта, про це робиться запис особою, що здійснювала перевірку.

Акт перевірки фінансової установи, документи, які підтверджують факт порушення Закону № 249-IV та заперечення до акта перевірки (за наявності), та інші матеріали перевірки не пізніше наступного дня після їх складання реєструються і не пізніше п'яти днів з дня реєстрації подаються для розгляду директору департаменту, до наглядової компетенції якого відноситься фінансова установа.

Проте необхідно зазначити, що Держфінпослуг не має права при виявленні правопорушення накладати штраф, а зобов'язане інформувати Держфінмоніторинг про виявлене порушення, яке й має повноваження скласти протоколи про адміністративне правопорушення.

Вимоги щодо організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу встановлені, зокрема, у Законі України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардами, затверджених постановою КМУ від 20.11.2003 року № 1800, Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25 та у інших нормативно-правових актах.

7.3. Організація фінансового моніторингу в ломбардах

Безпосередньо для ломбардів Державним фінансовим моніторингом та Державною комісією з регулювання фінансових ринків України не розроблені методичні рекомендації щодо організації ними фінансового моніторингу.

Вимоги до кваліфікації відповідальних працівників встановлені наказом Держфінмоніторингу від 12 травня 2003 року № 46 «Про затвердження Вимог до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму». Зокрема, відповідальний працівник повинен відповідати таким кваліфікаційним вимогам:

1. Знати:

1.1. Законодавство, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, у тому числі:

- ❖ Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»;
- ❖ Указ Президента України від 19.07.2001 № 532 «Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом»;
- ❖ Указ Президента України від 10.12.2001 № 1199 «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»;
- ❖ Постанову Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.08.2001 № 1124 «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)».

1.2. Нормативно-правові акти Державного департаменту фінансового моніторингу та інших суб'єктів державного фінансового моніторингу, які здійснюють відповідно до законодавства нагляд

за діяльністю суб'єкта первинного фінансового моніторингу (Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг).

1.3. Законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суб'єкта первинного фінансового моніторингу з проведення фінансових операцій.

1.4. Повний перелік видів фінансових операцій, що виконуються суб'єктом первинного фінансового моніторингу, порядок їх проведення.

1.5. Посадові інструкції та функціональні обов'язки працівників суб'єкта первинного фінансового моніторингу, задіяних у виконанні фінансових операцій.

1.6. Правила проведення фінансового моніторингу та програми його здійснення, установлені суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

1.7. Норми законодавства, які передбачають кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність за порушення вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

1.8. Перелік країн, які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, та перелік офшорних зон, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Права та обов'язки відповідального працівника встановлені у Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів і ломбардів, затверджених постановою КМУ від 20.11.2003 року № 1800, Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25.

Порядок призначення та повідомлення про призначення або звільнення відповідального працівника встановлені у Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів і ломбардів, затверджених постановою КМУ від 20.11.2003 року № 1800, наказі Державного департаменту фінансового моніторингу Міністерства фінансів України від 13 травня 2003 року № 48 «Про затвердження деяких форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та Інструкції щодо їх заповнення», Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25.

Вимоги щодо Правил проведення фінансового моніторингу та Програми здійснення фінансового моніторингу встановлені у Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів,

одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25.

Вимоги щодо організації та проведення підготовки персоналу з метою виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, встановлені у Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25.

Порядок проведення ідентифікації осіб суб'єктами первинного фінансового моніторингу встановлений у Законі України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардами, затверджених постановою КМУ від 20.11.2003 року № 1800, Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25 та у інших нормативно-правових актах.

Порядок виявлення, реєстрації та подання інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, встановлений у Законі України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардами, затверджених постановою КМУ від 20.11.2003 року № 1800, Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25 та у інших нормативно-правових актах.

Вимоги з організації фінансового моніторингу у відокремлених підрозділах ломбардів встановлені у Законі України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардами, затверджених постановою КМУ від 20.11.2003 року № 1800, а також у Вимогах до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 24 квітня 2003 року № 40, Положенні про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05 серпня 2003 року № 25 та у інших нормативно-правових актах.

Згідно з Законом України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» особи, винні у порушенні вимог цього Закону, несуть кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність згідно із Законом. Такі особи також можуть бути позбавлені права провадити певні види діяльності згідно із законодавством.

Юридичні особи, які здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів або фінансували тероризм, можуть бути ліквідовані за рішенням суду.

7.4. Відповідальність за порушення законодавства в сфері фінансового моніторингу

У разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу вимог Закону України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» до нього може застосовуватися в порядку, встановленому законодавством, штраф у розмірі до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У випадку відсутності згоди щодо сплати штрафу рішення про накладення штрафу чи у його відмові приймається судом за поданням органу, що регулює діяльність суб'єкта первинного фінансового моніторингу та надає ліцензії або інший спеціальний дозвіл.

Неодноразове порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог Закону № 249-IV тягне за собою за рішенням суду обмеження, тимчасове припинення дії та позбавлення ліцензії чи іншого спеціального дозволу на право провадження певних видів діяльності в порядку, встановленому законодавством.

За рішенням суду доходи підлягають конфіскації в дохід державі або повертаються їх власнику, права чи законні інтереси якого були порушені, або відшкодовується їх вартість.

Угоди, спрямовані на легалізацію (відмивання) доходів і фінансування тероризму, визнаються недійсними в установленому законом порядку.

Суб'єкти фінансового моніторингу, їх посадові особи та інші працівники не несуть відповідальності за шкоду, заподіяну юридичним і фізичним особам, у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час проведення фінансового моніторингу, якщо вони діяли у межах завдань, обов'язків та у спосіб, що передбачені Законом № 249-IV.

Шкода, заподіяна юридичній або фізичній особі незаконними діями державних органів внаслідок проведення ними заходів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму, відшкодовується з Державного бюджету України.

Згідно зі статтею 198 «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом» Кримінального кодексу України:

Заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Згідно зі статтею 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» Кримінального кодексу України:

1. Вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, – караються поз-

бавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, – караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, – караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна.

Примітка.

1. Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207 і 212 Кримінального кодексу України) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи.

2. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Згідно зі статтею 209¹ «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» Кримінального кодексу України є:

1. Повторне умисне неподання інформації про фінансові операції або повторне умисне подання завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або об'язковому фінансовому моніторингу, спеціально Уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, – карається штрафом від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Незаконне розголошення у будь-якому вигляді інформації, яка надається спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, – карається штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Крім того, відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, встановлена також і Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Так, згідно зі статтею 166⁹ «Порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» Кодексу України про адміністративні правопорушення:

Порушення вимог щодо ідентифікації особи, яка здійснює фінансову операцію, порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що підлягають первинному фінансовому моніторингу, неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про такі фінансові операції спеціально Уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, а також невиконання вимог щодо зберігання документів, які стосуються ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції, та документації щодо проведених ними фінансових операцій, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб суб'єктів первинного фінансового моніторингу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розголошення інформації, яка надається спеціально Уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, або факту надання такої інформації – тягне за собою накладення штрафу від 100 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

МОДУЛЬ 1

Запитання для самоконтролю

Якою є організаційна структура фінансового ринку?

Які державні органи регулюють діяльність фінансового ринку?

Які функції виконує ринок фінансових послуг?

Які головні завдання державного регулювання ринку фінансових послуг?

Які нормативні акти регулюють ломбардну діяльність?

Чим і на яких підставах підтверджується статус ломбарду як фінансової установи?

За якими принципами будуються взаємовідносини між ломбардами та споживачами їх послуг?

Якій порядок створення ломбарду?

Яким чином відбувається реєстрація фінансової установи – ломбарду?

Які дозвільні документи необхідні для початку впровадження діяльності ломбардом?

Які необхідні реквізити повинен містити в собі договір ломбардної позики (кредиту)?

Як оформлюється Договір зберігання майна?

Що таке комерційна таємниця в ломбардній діяльності?

Яким чином регулюються правові відносини в ломбардних установах?

Які правові підстави виникнення матеріальної відповідальності працівників ломбарду?

Які головні кваліфікаційні вимоги пред'являються спеціалістам ломбардів?

Які державні органи здійснюють контроль за діяльністю ломбардів?

У чому полягає контроль Пробірної служби, Міністерства фінансів?

У чому полягають взаємовідносини ломбардів з правоохоронними органами?

Яким чином здійснюється регулювання обігу готівки в ломбардах?

Які права мають споживачі ломбардних послуг? Де, яким чином вони прописані?

Як діє система фінансового моніторингу в Україні?

Хто є суб'єктами первинного фінансового моніторингу?

Які операції підлягають обов'язковому та/ або внутрішньому моніторингу?

Які вимоги ставляться перед відповідальним за проведення внутрішнього фінансового моніторингу?

Яким чином здійснюється фінансовий моніторинг в ломбардах?